

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
MIASTA OSTRÓDA
NA LATA 2020 - 2023

OSTRÓDA 2019

SPIS TREŚCI

str.

Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka miasta.....	4
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	9
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	11
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	23
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	23
5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury.....	23
5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020.....	24
5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020	24
5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	24
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	26
5.2.1 Strategia rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego.....	26
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko – mazurskiego.....	27
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego.....	28
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta	29
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla miasta wpisane do rejestru zabytków.....	29
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków.....	36
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	48
6.4. Zabytki archeologiczne.....	49
6.4.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	50
6.4.2. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	50
6.4.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	54
7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	55
7.1. Uwarunkowania wynikające z <i>Lokalnego programu rewitalizacji dla miasta Ostróda do roku 2023</i>	55

7.2. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	56
7.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	58
8. Charakterystyka obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	67
9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków.....	83
10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	85
10.1. Gminna ewidencja zabytków.....	85
10.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	86
10.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	87
10.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	89
10.5. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	89
11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	89
12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	90
13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	92

Wstęp

Podstawowym założeniem *Programu opieki nad zabytkami dla miasta Ostróda na lata 2020-2023* jest ukierunkowanie działań lokalnego samorządu na poprawę stanu zachowania i utrzymania środowiska kulturowego. W ostatnich latach, dla realizacji tego założenia, coraz większy nacisk kładzie się na aktywizację lokalnych środowisk samorządowych. W ramach budowy nowoczesnego oblicza społeczeństwa, dostrzega się potrzebę pogłębiania świadomości społeczeństwa w oparciu o fundamenty miejscowych tradycji kulturowych. Lokalna tradycja jest szczególnie cennym dziedzictwem kulturowym, składa się ze splotu wydarzeń (kontekst dziejowy, historie poszczególnych ludzi, grup społecznych), zachowanych pamiątek (zabytki architektury i budownictwa, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne). Miejskowa historia zaś, najczęściej dotycząca poszczególnych rodzin czy niewielkich grup społecznych, przenosi się na dzieje regionu. Opieka nad dziedzictwem kulturowym powinna zatem leżeć u podstaw budowania nowoczesnego społeczeństwa, świadomego swojej przeszłości, która w oczywisty sposób pomaga definiować tożsamość kulturową jako wartościowy składnik struktury współczesnej cywilizacji.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami dla miasta Ostróda* przyjętego Uchwałą Nr XXII/136/08 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 7 marca 2008 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka miasta

Gmina miejska Ostróda jest położona w północno-wschodniej części Polski, w zachodniej części województwa warmińsko-mazurskiego, w odległości 40 km od jego stolicy, Olsztyna. Gmina stanowi jedną z dziewięciu gmin tworzących powiat ostródzki, zajmując jego środkową część, w miejscu krzyżowania się dróg krajowych Warszawa - Gdańsk i Olsztyn - Toruń. Położona jest w regionie historycznym Prusy Górne, w makroregionie geograficznym Pojezierze Ławskie, na wschodnim brzegu jeziora Drwęckiego i wpływającej doń rzeki Drwęca. Ośrodkiem administracyjnym gminy jest miasto Ostróda, będące również siedzibą odrębnej gminy wiejskiej, a także siedzibą władz powiatowych. W latach 1975 – 1998 Ostróda położona była w ówczesnym województwie olsztyńskim.

Powierzchnia gminy wynosi 14,15 km² (dane GUS z 2018 r.), co stanowi 8 % powierzchni powiatu. Użytki rolne zajmują ok. 19 % powierzchni gminy,

tereny leśne 5 % (jest to wartość mniejsza od średniej powiatu ostródzkiego – ok. 29 %), grunty zabudowane i zurbanizowane – 28 %, a wody pochłaniają 18,2 % terytorium gminy. Tereny o najwyższych walorach przyrodniczo-krajobrazowych zostały objęte ochroną prawną. W granicach gminy zajmują one 15% jej powierzchni. Występują tutaj obszar Natura 2000 – SOO „Dolina Drwęcy” PLH280001, rezerwat przyrody „Rzeka Drwęca”- najdłuższy rezerwat ichtiologiczny w Polsce, Obszar chronionego krajobrazu Kanału Elbląskiego, który w granicach Ostródy obejmuje część jeziora Drwęckiego i Obszar chronionego krajobrazu Lasów Taborskich, w granicach Ostródy obejmuje on część jeziora Pauzeńskiego. Z uwagi na cenne obszary przyrodnicze gmina została również włączona w unikatowy obszar funkcjonalny „Zielone Płuca Polski”.

Gmina zamieszkiwana jest przez 32996 mieszkańców (stan wg GUS z dn. 30.12.2018 r.). Gęstość zaludnienia wynosi 2332 os/km². W ramach struktury osadniczej wyróżnić można: Osiedle Drwęckie, Osiedle Grunwaldzkie, Osiedle Plebiscytowe, Osiedle Centrum i osiedle Wzgórze św. Franciszka z Asyżu. Gmina miejska Ostróda sąsiaduje z gminą wiejską Ostróda, której tereny pierścieniowo otaczają Ostródę. Infrastruktura drogowa miasta obejmuje sieć dróg gminnych długości 27 km i dróg powiatowych o łącznej długości 39 km. Przebiegają tutaj również drogi krajowe: DK nr 7 relacji Żukowo – Gdańsk – Elbląg – Ostróda – Warszawa – Radom - Kielce – Kraków – Chyżne, będąca częścią przebiegającej przez Europę Środkową międzynarodowej trasy północ - południe nr E77; DK nr 15 relacji Ostróda – Toruń – Gniezno – Krotoszyn – Trzebnica (Wrocław) i DK nr 16: Dolna Grupa - Grudziądz - Iława - Ostróda - Olsztyn - Mrągowo - Ełk - Augustów - Pomorze - Poćkuny - Ogrodniki - granica państwa (Litwa). Przez teren miasta przebiega także DW nr 530 Ostróda – Dobrze Miasto, również wiedzie linia kolejowa nr 353 na trasie Poznań Wschód – Skandawa - granica polsko-rosyjska. Ostróda połączona jest z Elblągiem i Iławą szlakiem wodnym, Kanałem Elbląskim – unikalnym zabytkiem hydrotechniki z systemem śluz i pochylni, po którym przebiegają rejsy turystyczne Żegluga Ostródzko-Elbląskiej.

Według regionalizacji fizycznogeograficznej Polski J. Kondrackiego, Ostróda położona jest w makroregionie Pojezierze Iławskie, w obrębie mezoregionów: Pojezierze Olsztyńskie, Garb Lubawski, Dolina Drwęcy. Rzeźba całego obszaru ukształtowana została w okresie zlodowacenia bałtyckiego, fazy pomorskiej. Przeważają powierzchnie sandru ostródzkiego, porośnięte przez lasy

głównie w północno-zachodniej części i wysoczyzny morenowe na południe od Ostródy, przecięte doliną Drwęcy i rynną jeziora Drwęckiego. Wysokości względne wynoszą od 100 do 130 m n. p. m. Teren miasta Ostróda leży w zlewni rzeki Drwęcy w dorzeczu Wisły. Charakterystycznym elementem krajobrazu, oprócz licznych jezior - pięć na terenie miasta: jezioro Drwęckie, Pauzeńskie (Puzy), Kajkowskie (Sajmino), Perskie (Paskierz), Jakuba (Smordy) i kolejnych kilka wokół, jest wybudowany w 1.pół. XIX w. Kanał Elbląski ze służą „Ostróda”, który prowadzi od Ostródy w kierunku północno-zachodnim.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty potwierdzają, iż tereny gminy miejskiej Ostróda i jej okolic były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych - neolitu, a rozwój przestrzenny nierozzerwalnie związany był ze środowiskiem naturalnym i ukształtowaniem terenu. We wczesnym średniowieczu były to ziemie zasiedlone przez plemiona staropruskie, a obszar obecnego miasta na pograniczu dawnej Pomezanii był pod wpływem tak plemion pomezzańskich, jak i sasińskich. W połowie XIII w. rozpoczął się podbój tych ziem przez sprowadzony przez Konrada Mazowieckiego w 1226 r. zakon krzyżacki. Założona ok. 1270 r. na wyniesieniu przy ujściu Drwęcy do jeziora, otoczona wodami i w sąsiedztwie lasów, średniowieczna strażnica krzyżacka i później wykształcone wokół niej podgrodzie, stanowiły początek osadnictwa dzisiejszej Ostródy, która w 1329 r. otrzymała od komtura dziezgońskiego Luthera von Braunschweig przywilej lokacyjny na prawie chełmińskim. Prawa miejskie zostały potwierdzone w 1335 i 1348. W latach 1330 – 1351 wybudowano przy rynku kościół parafialny – dziś p.w. św. Dominika Savio, który przylegał do murów obronnych miasta, wzniesionych w połowie XIV w., obecnie ich pozostałości znajdują się za kościołem przy ul. Św. Dominika Savio. Od 1341 r. miasto było siedzibą komturii ostródzkiej, zostało też znacznym ośrodkiem rzemieślniczo-handlowym na pograniczu z Mazowszem. Około poł. XIV wieku w miejscu strażnicy wybudowano z granitowych głazów i cegły zamek, który w 1381 r. został spalony przez litewskie wojska księcia Kiejstuta. Odbudowano go w latach 1407 -1410. Po bitwie pod Grunwaldem w 1410 r., rycerz Mikołaj z Durąga, szlachcic pruski, zajął miasto i zamek dla króla Władysława Jagiełły, a mieszkańcy złożyli królowi polskiemu hołd. Po sekularyzacji Prus w 1525 r. i utworzeniu Prus Książęcych zamek przestał pełnić swą funkcję militarną, został siedzibą starostwa ostródzkiego. W połowie XVII w., w czasie najazdu tatarskiego i wojen szwedzkich, Ostróda została znacznie zniszczona, szerzyły się choroby i głód, co doprowadziło do jej stopniowego upadku. W 1659 roku stacjonowały

w starostwie ostródzkim wojska cesarskie, polskie i elektorskie. Oprócz wojen, wielokrotnie niszczyły miasto pożary w latach: 1381, 1400, 1454, 1628 i najdotkliwszy z 21 lipca 1788 r., który pochłonął całe miasto, ogień przedostał się również do zamku i spowodował wybuch zgromadzonego tam prochu, niszcząc skrzydło wschodnie, które nie zostało odbudowane. Mieszkańcy powrócili do miasta dopiero w 1795 r. W odbudowanej Ostródzie wytyczono szerokie ulice, przy których wzniesiono budynki murowane z cegły, pozyskanej z rozebranych murów miejskich wraz z ośmioma wieżami oraz dwiema bramami z trzech istniejących. Na początku XIX w., w czasie wyprawy Napoleona Bonapartego na wschód jego główna kwatera mieściła się od 21 lutego do 1 kwietnia 1807 r. na zamku w Ostródzie. W 2 poł. XIX w. nowe akcenty w krajobraz kulturowy gminy wniosła linia kolejowa i związane z nią obiekty oraz uruchomiony Kanał Ostródzko – Elbląski, przez co Ostróda stała się ważnym węzłem kolejowym i centrum turystycznym regionu oraz nastąpił jej rozwój gospodarczy. Na przełomie XIX i XX w. powstało wiele zakładów przemysłowych, m.in. browar, mleczarnia, fabryka wyrobów tytoniowych, fabryka maszyn, odlewnie, przedsiębiorstwa budowlane, tartaki, cegielnie i młyny. W 1895 r. wzniesiono budynek gazowni i powstały kolejowe zakłady naprawcze – największy ówczesny pracodawca. W latach 1902 – 1903 uruchomiono wodociągi z wieżą ciśnień, a w roku 1910 elektrownię. W okresie tym powstały również inne budowle użyteczności publicznej, np: starostwo, poczta, sąd, placówki oświatowe, budowle sakralne - nowa synagoga w 1893 r., kaplica baptystów w 1910 r., dwa neogotyckie kościoły: katolicki p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w latach 1856-1875 i Ewangelicko-Methodystyczny w latach 1907-1909 r. W latach 1912-1913 wzniesiono zabudowania tzw. „Białych koszar”, wg projektu znanego architekta Friedricha Heitmanna z Królewca, wcześniej, w latach 40. XIX w. powstał zespół koszarowy określany mianem „Bergkaserne”, a w 1890 r. zaczęto wznosić tzw. „Koszary czerwone”, które pierwotnie nosiły nazwę Grollmana. Kolejne przemiany nastąpiły po zakończeniu działań wojennych w 1945 r. i włączeniu Ostródy w struktury państwa polskiego. Dokonano wymiany ludności i zmienił się gruntownie obraz etniczny tych ziem. Przesiedlona ludność niemiecka została zastąpiona osadnikami polskimi głównie z Kresów Wschodnich i Mazowsza. Rozpoczął się nowy, polski etap przemian społeczno-gospodarczych i stopniowa odbudowa zniszczonego działaniami wojennymi miasta oraz przeobrażanie tych terenów w realiach 2 poł. XX i początku XXI w., a obecnie podejmowane

działania podnoszą atrakcyjność miasta dla mieszkańców, turystów i inwestorów. Warto dodać, iż tereny gminy związane są z biografią zapisanych w historii miasta osób, n.p w latach 1636 – 1639 mieszkał na zamku i zarządzał osobiście ostródzkim starostwem śląski książę Jan Chrystian, którego żona Anna Jadwiga spoczęła w krypcie kościoła miejskiego. Z ostródzkiego zamku rządził Europą cesarz Napoleon Bonaparte, który zatrzymał się tutaj w czasie kampanii 1806 - 1807 r. W latach 1834 –1848 pastorem polskiej gminy ewangelickiej w Ostródzie był Gustaw Gizewiusz- znany działacz społeczno-narodowy i polityczny, występujący przeciwko germanizacji i walczący o prawa ludu mazurskiego; tutaj zmarł i został pochowany. W Ostródzie urodził się Hans Helmut Kirst, znany pisarz niemiecki, a w Hotelu Drwęckim mieszkał przez wiele lat Paul von Hindenburg, prezydent Niemiec w latach 1925 -1933. W Ostródzie działał, zmarł i został pochowany Adolf Tetzlaff, pionier turystyki na Kanale Elbląskim, który w 1912 r. zainicjował rejsy turystyczne flotą swojego przedsiębiorstwa żeglugowego, a w 1947 r. przyczynił się do uruchomienia urządzeń kanału i wznowienia regularnych rejsów turystycznych. Na przełomie XIX i XX w. pracował w Ostródzie, jako nauczyciel w gimnazjum, Johannes Rudolf Albert Müller, późniejszy profesor Uniwersytetu w Lipsku, autor wydanej w 1905 r. monografii Ostródy.

Historię i dziedzictwo kulturowe miasta i okolicy upowszechnia, działające na terenie zamku krzyżackiego, Muzeum Regionalne, powołane przez gminę miejską w 2000 r. Zbiory muzealne stanowią głównie artefakty archeologiczne, pozyskane z wykopalisk prowadzonych na terenie miasta i gminy oraz będące depozytem Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie oraz eksponaty o charakterze etnograficznym, jak również archiwalia, pocztówki i fotografie związane głównie z historią miasta i najbliższej okolicy. Muzeum prowadzi także działalność wydawniczą.

O przeszłości i dawnych wydarzeniach historycznych tej ziemi świadczą też miejsca pamięci i pomniki, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy. Należą do nich m.in. Fontanna Trzech Cesarzy z granitowym obeliskiem z 1907 r. obecnie Pomnik Jedności Europejskiej, kamień plebistytowy z datą 11.07.1920., poświęcony plebiscytowi na Warmii i Mazurach w 1920 r., pomnik Tadeusza Kościuszki, postawiony po II wojnie światowej na postumencie wcześniejszego pomnika poświęconego żołnierzom poległym w wojnach austriacko-pruskich w latach 1864, 1866 i wojnie francusko-pruskiej 1870 – 1871.

Do jednych z ważniejszych działań w zakresie opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków kulturowych. Na terenie miasta przecinają się lokalne i ponadlokalne szlaki turystyczne stanowiące formę związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Najciekawsze krajobrazowo tereny i obiekty zabytkowe znalazły się na trasach występujących tutaj różnego typu szlaków turystycznych- piesze, rowerowe, kajakowe, samochodowe - które stanowią jedną z istotnych form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału, m.in zamek ostródzki ujęty jest na szlaku polskich zamków gotyckich. Międzynarodowy szlak rowerowy R-11 „Euro-Velo”, jego boczne, południowe odgałęzienie – Trasa Tysiąca Jezior Północnych wiedzie z Grudziądza, przez Iławę, Ostródę do Olsztyna i dalej w kierunku Litwy i Białorusi. Dla wodniaków interesujący przebieg ma Żeglarski Szlak Kanału Iławskiego i Elbląskiego czy szlaki kajakowe rzeki Drwęcy, przebiegające przez tereny cenne przyrodniczo.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w mieście do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, legendy, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami dla miasta Ostróda na lata 2020-2023* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,

- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2019 r., poz. 506 ze zm.).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067 ze zm.), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart

adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4),

e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust.1 pkt 3 i ust. 2),

f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2),

g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71 ust. 1 i 2)

h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),

i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).

j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067 ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające

na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym

stanie,

- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, działami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,

- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rada gminy, zgodnie z art. 16, ust. 1 ustawy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej. W dokumentach tych, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. (art. 18 ustawy)

Zgodnie z art. 19 ustawy, w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności

ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o którym mowa w ust. 1.

W studium i planie ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art. 21.

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zagospodarowanie zabytków, prowadzenie badań, prac i robót oraz podejmowanie innych działań przy zabytkach.

Art. 25.

Zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza:

- 1) dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku;
- 2) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, określającego zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazującego niezbędne do zastosowania materiały i technologie;
- 3) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości.

Art. 26.

W umowie sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, przy określaniu sposobu korzystania z tego zabytku należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. Przepis ten stosuje się odpowiednio do decyzji o oddaniu w trwały zarząd zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków.

Art. 27.

Na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Art. 28.

Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru zabytków lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,
 - 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,
 - 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,
 - 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.
- O zdarzeniach, o których mowa wyżej, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa zawiadamia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Art. 31, ust. 1 a.

1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

- roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo
- roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego
- jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82 a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

2. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji, wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny.

3. Egzemplarz dokumentacji badań podlega po ich zakończeniu nieodpłatnemu przekazaniu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Art. 32, ust. 1.

1. Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot,

co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Art. 33, ust. 1.

1. Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem

działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;

12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r., poz. 1609).

Organizacja organów ochrony zabytków

Art. 89. Organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2019 r., poz. 506 ze zm.)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2018, poz. 799 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek

sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018, poz. 1614 ze zm.)

Zgodnie z art. 83 a, ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2018 r., poz. 1945 ze zm.)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2204 ze zm.)

Ustawa określa (w art. 13 ust 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy

sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2019 r., poz. 1186 ze zm.)

Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należytym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2018 r., poz. 1445 ze zm.)

Ustawa określa (w art. 7 ust. 1 pkt 6), iż grunty i budynki wpisane

indywidualnie do rejestru zabytków zwolnione są z podatku od nieruchomości, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej. *Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 r., poz. 2337)*

Zgodnie z art. 7 ust. 1 i 2 bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy, jeżeli czynności dozoru nie powierzono zrzeszeniom i organizacjom (fundacje, stowarzyszenia i instytucje społeczne, za ich zgodą). W razie uszkodzenia grobu lub jakichkolwiek urządzeń na cmentarzu wojennym wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub inny podmiot sprawujący opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jest obowiązany zawiadomić o tym wojewodę.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.) **wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020** (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 14.06.2005 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawnego-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 przyjęty został Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

W *Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-*

2022 dokonano ewaluacji Krajowego Programu na lata 2014-2017. Sprawozdanie końcowe z oceny realizacji wybranych elementów Programu wg stanu na dzień 30.06.2017 r. zostało zamieszczone na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod adresem: www.kultura.gov.pl.

Na podstawie wyników ewaluacji i doświadczeń towarzyszących realizacji Programu na lata 2014-2017, przy przygotowywaniu Programu na lata 2019-2022 położono szczególny nacisk na zmiany w warstwie:

- 1) poprawy struktury zarządzania, monitoringu i ewaluacji Programu,
- 2) wyraźnego powiązania wskaźników realizacji Programu z konkretnymi zadaniami, zaplanowanymi jako elementy realizacji kierunków działania i celów szczegółowych.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Celowi głównemu przyporządkowano trzy cele szczegółowe oraz kierunki działania i zadania:

1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami:

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu

zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,
- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025 przyjęta została Uchwałą Nr XXVIII/553/13 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 25 czerwca 2013 r.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w cyt. dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego. Zakłada konieczność wyznaczenia w planie zagospodarowania przestrzennego terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, które należy wesprzeć pakietem pomocy ułatwiającej wykorzystanie tego czynnika. Wsparcie powinno objąć, z jednej strony rewitalizację obiektów, a z drugiej, przedsiębiorczość budowaną na wykorzystaniu tego sektora, szczególnie w turystyce.

W przeprowadzonej analizie SWOT wymieniono jako znaczące dla rozwoju województwa bogactwo kulturowe i etniczne.

W ramach celu strategicznego „Turystyka wiodącą dziedziną gospodarki Warmii i Mazur” określone zostały trzy cele operacyjne i działania, odnoszące się wprost do obiektów zabytkowych:

- stałe badania rynku turystycznego, w tym ewidencja i badania wszystkich kategorii zabytków (w celu rozwoju, konserwacji, rewaloryzacji i zagospodarowania),
- wyeksponowanie specyfiki i wypromowanie tradycji regionu, opracowanie szerokiej i urozmaiconej oferty turystycznej opartej o tradycje wydarzeń historycznych w regionie, posiadane obiekty zabytkowe i regionalną kuchnię,
- wsparcie inicjatyw lokalnych (w tym mniejszości narodowych) w tworzeniu placówek muzealnych, izb regionalnych, kolekcji oraz promocję miejsc historycznych.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego Uchwałą Nr XXXIX/832/18 z dnia 28 sierpnia 2018 r.

W *Planie* wskazuje się na znaczenie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, szczególnie, że z istniejącymi zasobami i walorami środowiska przyrodniczego decydują o atrakcyjności turystycznej i stanowią podstawę do tworzenia przewagi konkurencyjnej województwa. W dokumencie, dla realizacji polityki przestrzennej w odniesieniu do środowiska kulturowego przyjęto kierunek *Ochrona dziedzictwa kulturowego i kształtowanie tożsamości regionalnej*. Dla realizacji tego kierunku sformułowano następujące zasady i działania:

1. Zachowanie, ochrona i wzmacnianie tożsamości oraz różnorodności kulturowej regionu znajdujących swój wyraz w zachowanych elementach historycznych struktury przestrzennej województwa, poprzez m.in:

- a) ochronę miejsc o wysokich walorach krajobrazu kulturowego z zachowaną strukturą przestrzenną i przeciwdziałanie procesom ich degradacji,
- b) ochronę poszczególnych komponentów krajobrazu kulturowego, szczególnie historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych, zespołów sakralnych, rezydencjonalno-parkowych, budowli architektury obronnej, obiektów archeologicznych,
- c) efektywne i racjonalne zagospodarowanie obiektów zabytkowych,
- d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycje, obrzędy, rzemiosło,

muzykę czy kuchnię.

2. *Zachowanie, zabezpieczanie, ochrona i utrzymanie zasobów dziedzictwa materialnego i niematerialnego, poprzez m.in:*

- a) realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,
- b) podwyższenie rangi ochrony prawnej obiektów i zespołów zabytkowych o wyjątkowych i unikatowych walorach,
- c) utworzenie parków kulturowych obejmujących szczególnie cenne elementy dziedzictwa kulturowego,
- d) przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom mającym wpływ na stan obiektów i zespołów zabytkowych,
- e) zachowanie, utrzymanie i porządkowanie zabytkowych terenów zieleni urządzonej,
- f) zarządzanie zasobem zabytków archeologicznych w celu zapewnienia im przetrwania,
- g) ochronę i zachowanie dóbr kultury współczesnej.

3. *Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki, edukacji kulturowej i promocji wartości krajobrazowych, poprzez:*

- a) efektywne wykorzystanie zasobów z poszanowaniem i zachowaniem substancji zabytkowej wraz z kontekstem krajobrazowym,
- b) dostosowanie użytkowania oraz zagospodarowania otoczenia zapewniające zachowanie, eksponowanie i udostępnianie obiektów i przestrzeni publicznych o wybitnych walorach kulturowych,
- c) podejmowanie działań rewitalizacyjnych, konserwacyjnych, promocyjnych i adaptacyjnych w obiektach i ich otoczeniu w celu utrzymania i wykorzystania potencjału kulturowego dla rozwoju funkcji turystycznej,
- d) realizowanie kulturowych szlaków turystycznych prezentujących walory i elementy dziedzictwa kulturowego regionu,
- e) wykorzystanie kulturowych wyróżników regionu do promocji regionu czy kreowania nowych produktów turystycznych.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego

Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2016-2019 przyjęty został Uchwałą Nr XVIII/426/16 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 28 czerwca 2016 r.

Myślą przewodnią opracowania *Programu* było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego

czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

Podstawowe cele i kierunki działań *Programu opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego*:

- zespolenie i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dążenie do utrzymania obiektów zabytkowych w jak najlepszym stanie, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów charakterystycznych dla województwa warmińsko-mazurskiego,
- opieka nad zabytkami ruchomymi,
- stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności muzealnej,
- opieka nad archeologicznym dziedzictwem województwa warmińsko-mazurskiego,
- ochrona dziedzictwa niematerialnego,
- praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla miasta wpisane do rejestru zabytków

ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE starego miasta wraz z pozostałością fortyfikacji i zabudowy na starych murach miejskich i ruinami kościoła oraz obszar w promieniu 50 m od śladów fortyfikacji, XIV w.

Rejestr zabytków nr A-132 z dnia 21 lipca 1955 r.

MURY OBRONNE, XIV w.

Rejestr zabytków nr A-171 z dnia 20 września 1956 r.

ZAMEK, ul. Mickiewicza 22, 1349-1380 r., XVIII/XIX w., 1977-1992 r.

Rejestr zabytków nr A-98 z dnia 31 marca 1953 r.

KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. DOMINIKA SAVIO, ul. św. Dominika Savio, 1330-1351 r., odbudowany I. 80 XX w.

Rejestr zabytków nr A-193 z dnia 24 listopada 1956 r.

ZESPÓŁ KOŚCIELNY, ul. Sienkiewicza:

a. kościół ewangelicko-metodystyczny nr 20, 1907-1909 r.,

Rejestr zabytków nr A-2107 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

b. ogrodzenie, 1907 r.,

Rejestr zabytków nr A-2117 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

c. plebania nr 22, pocz. XX w.,

Rejestr zabytków nr A-2127 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

KOŚCIÓŁ CHRZEŚCIJAN BAPTYSTÓW, ul. Nadrzeczna 3, 1910 r.

Rejestr zabytków nr A-2115 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

ZESPÓŁ CMENTARZA, tzw. Polska Górka, ul. Olsztyńska:

a. cmentarz, 2 poł. XVIII w.,

Rejestr zabytków nr A-2401 z dnia 20 kwietnia 1988 r.

b. brama, 1834 r.

Rejestr zabytków nr A-2114 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

CMENTARZ, ul. Czarnieckiego, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-2396 z dnia 20 kwietnia 1988 r.

CMENTARZ WOJENNY Z I WOJNY ŚWIATOWEJ, ul. Chrobrego, 1914-1918 r.

Rejestr zabytków nr A-2397 z dnia 20 kwietnia 1988 r.

ROGATKA, ob. kwiaciarnia, ul. Pieniężnego 30 B, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2112 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

PAWILON na d. Miejskim Placu Sportowym, ul. 3 Maja, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-4561 z dnia 21 grudnia 2011 r.

PARK FOLWARCZNY „ZAJEZIERZE”, ul. Składowa, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr A-4308 z dnia 17 sierpnia 2004 r.

ZESPÓŁ KOSZAR ARTYLERYJSKICH, tzw. Białe Koszary, 1912-1913 r.

(w nawiasach numeracja wg załącznika do decyzji o wpisie do rej. zab.):

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

a. budynek koszarowy (1), ob. Urząd Gminy, ul. Sobieskiego 1,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

b. budynek koszarowy (3), ob. biurowy, ul. Sobieskiego 3 A,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

c. budynek warsztatowy (5), ob. kwiaciarnia, ul. Sobieskiego 5 A,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

d. budynek warsztatowy (6), ob. bar mleczny, ul. Sobieskiego 3 C,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

e. wozownia (10), ob. salon meblowy, ul. Wojska Polskiego 10,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

f. arsenał (11), ob. ośrodek terapeutyczny, ul. Wojska Polskiego 8,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

g. wozownia (12), ul. Wojska Polskiego 6,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

h. budynek koszarowy (13), ob. Starostwo Powiatowe, ul. Sobieskiego 5,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r. i nr A-4628 z 29 marca 2016 r.

i. wartownia (14), ob. kancelaria notarialna, ul. Sobieskiego 7,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

j. stajnie (15), ob. Centrum Użyteczności Publicznej, ul. Sobieskiego 9,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r. i nr A-4629 z 4 kwietnia 2016 r.

k. stajnie (16), ul. Sobieskiego 11,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

l. stajnie (20), ul. Sobieskiego 18,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

ł. stajnie (21), ul. Sobieskiego 16,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

m. wartownia (22), ob. firma usługowa, ul. Sobieskiego 14,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

n. budynek koszarowy (23), ob. Sąd Rejonowy, Prokuratura Rejonowa,

ul. Sobieskiego 12,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

o. budynek warsztatowy (24), ob. restauracja, ul. Sobieskiego 10,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

p. kiszarnia, ob. drukarnia (25), ul. Sobieskiego 8,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

r. wartownia (26), ul. Sobieskiego 6,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

s. stołówka (27), ob. budynek biurowy, ul. Sobieskiego 4,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

t. budynek koszarowy (29), ob. biurowy, ul. Czarnieckiego 28,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r. i nr A-4621 z 14 sierpnia 2015

u. budynek sztabowy (30), ob. WKU, ul. Czarnieckiego 28,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

w. ogrodzenie z bramą, ul. Czarnieckiego.

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

ZESPÓŁ OBIEKTÓW KOLEJOWYCH:

a. wieża ciśnień, ul. 11 Listopada (k/parowozowni), 1911 r.,

Rejestr zabytków nr A-4094 z dnia 28 grudnia 1998 r.

b. budynek biurowy dawnego Warsztatu Naprawczego Kolei Żelaznej,

ul. 11 Listopada 26, 1896 r.

Rejestr zabytków nr A-4346 z dnia 10 listopada 2006 r.

WIEŻA CIŚNIEŃ, ul. Drwęcka, 1904 r.

Rejestr zabytków nr A-3918 z dnia 2 października 1996 r.

KANAŁ ELBLĄSKI (odcinki kanału na terenie d. województwa olsztyńskiego wpisano jako kanał wodny na trasie Ostróda – Elbląg z odgałęzieniem do Iławy wraz z całym systemem urządzeń hydrotechnicznych), 1875 r.:

Rejestr zabytków nr A-1274 z dnia 17 stycznia 1979 r.

a. śluza żeglowna, ul. Mickiewicza,

b. upust młyński, ul. Mickiewicza.

ul. Armii Krajowej

DOM NR 3, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1219 z dnia 14 stycznia 1987 r.

ul. Czarnieckiego

WILLA NR 18, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2100 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

DOM NR 25, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1705 z dnia 15 sierpnia 1986 r.

DOM NR 26, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr A-1706 z dnia 15 sierpnia 1986 r.

KASYNO WOJSKOWE NR 30, 1913 r.

Rejestr zabytków nr A-1727 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 31, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1816 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 33, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1724 z dnia 18 listopada 1986 r.

ul. Drwęcka

DOM NR 1, ok. 1900 r.

Rejestr zabytków nr A-1840 z dnia 23 stycznia 1987 r.

SZKOŁA NR 2, 1905-1907 r.

Rejestr zabytków nr A-2113 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

ul. Garnizonowa

BUDYNEK KOSZAROWY NR 14 A, poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-4555 z dnia 4 października 2010 r.

ul. Gizewiusza

DOM NR 2, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1704 z dnia 15 sierpnia 1986 r.

DOM NR 15, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-1822 z dnia 14 stycznia 1987 r.

WILLA NR 28, 1904 r.

Rejestr zabytków nr A-3927 z dnia 8 października 1996 r.

ul. Grunwaldzka

DOM NR 24, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-2111 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

ul. Jana Pawła II

DOM NR 4, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1809 z dnia 12 stycznia 1987 r.

DOM NR 6, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1808 z dnia 12 stycznia 1987 r.

DOM NR 8, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1810 z dnia 12 stycznia 1987 r.

DOM NR 10, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1805 z dnia 12 stycznia 1987 r.

DOM NR 18, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1823 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 22, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1812 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 24, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1814 z dnia 14 stycznia 1987 r.

ul. Kolejowa

DOM NR 6, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1725 z dnia 18 listopada 1986 r.

ul. 11 Listopada

DOM NR 6, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1718 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 9, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1719 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 35, 1910 r.

Rejestr zabytków nr A-1717 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 39, 1905 r.

Rejestr zabytków nr A-2102 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

DOM NR 41, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1720 z dnia 18 listopada 1986 r.

ul. Mickiewicza

DOM NR 2, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-1817 z dnia 14 stycznia 1987 r.

HOTEL, ob. dom nr 7, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-2110 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

DOM NR 9, 1896 r.

Rejestr zabytków nr A-1818 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 11, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1702 z dnia 15 sierpnia 1986 r.

URZĄD POWIATOWY, ob. Urząd Miejski nr 24, 1878 r., 1901 r.

Rejestr zabytków nr A-2099 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

DOM NR 28, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1726 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 34 A, ob. budynek handlowy, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2101 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

ul. Olsztyńska

DOM NR 31, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1821 z dnia 14 stycznia 1987 r.

ul. Pieniężnego

DOM NR 7 (I-II), pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2295 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 9 (I-II), pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2305 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 11 (I-II), pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2304 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 13 (I-II-III), pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2412 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 15 (I-II), pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2309 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 19 (I-II), pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2267 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 21 (I-II-III), pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2302 z dnia 9 listopada 1987 r.

ul. Sienkiewicza

DOM NR 2, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1820 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 16, 1910 r.

Rejestr zabytków nr A-4191 z dnia 26 września 2000 r.

DOM NR 18, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1813 z dnia 14 stycznia 1987 r.

ul. Słowackiego

DOM NR 9, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1723 z dnia 18 listopada 1986 r.

ul. Spichrzowa

DOM NR 1, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1815 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 5 A, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2085 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

ul. Stapińskiego

DOM NR 2, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1728 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM R 4, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1721 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 9, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1716 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 11, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1722 z dnia 18 listopada 1986 r.

ul. Wyszńskiego

DOM NR 8/10, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2312 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 12/16, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2313 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 18/20, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2311 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 22/24, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2301 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 26, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2300 z dnia 9 listopada 1987 r.

W rejestrze zabytków figurują również obiekty nieistniejące bądź nie zidentyfikowane w terenie wymagające wykreślenia z tegoż rejestru:

- kościół ewangelicki; rejestr zabytków nr A-526 z 22 sierpnia 1960 r.

- kapliczka przy kościele p.w. św. Dominika Savio; rejestr zabytków nr A-2119 z 14 sierpnia 1987 r.
- dom, ul. Jana Pawła II 41; rejestr zabytków nr A-1811 z 12 stycznia 1987 r.,
- dom, ul. Mickiewicza 18; rejestr zabytków nr A-1703 z 15 sierpnia 1986 r.,
- spichlerz, ul. Słowackiego 6; rejestr zabytków nr A-1819 z 14 stycznia 1987 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków (wg stanu na październik 2019 r.)

ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE starego miasta wraz z pozostałością fortyfikacji i zabudowy na starych murach miejskich i ruinami kościoła oraz obszar w promieniu 50 m od śladów fortyfikacji, XIV w.

Rejestr zabytków nr A-132 z dnia 21 lipca 1955 r.

MURY OBRONNE, XIV w.

Rejestr zabytków nr A-171 z dnia 20 września 1956 r.

ZAMEK, ul. Mickiewicza 22, 1349-1380 r., XVIII/XIX w., 1977-1992 r.

Rejestr zabytków nr A-98 z dnia 31 marca 1953 r.

KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. DOMINIKA SAVIO, ul. św. Dominika Savio, 1330-1351 r., odbudowany l. 80 XX w.

Rejestr zabytków nr A-193 z dnia 24 listopada 1956 r.

ZESPÓŁ KOŚCIELNY:

a. kościół par. p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, ul. Sienkiewicza 1, 1857 r., 1910-1913 r.,

b. kostnica, ul. Sienkiewicza, pocz. XX w.,

c. plebania, ul. Czarnieckiego 3, pocz. XX w.

ZESPÓŁ KOŚCIELNY, ul. Sienkiewicza:

a. kościół ewangelicko-metodystyczny nr 20, 1907-1909 r.,

Rejestr zabytków nr A-2107 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

b. ogrodzenie, 1907 r.,

Rejestr zabytków nr A-2117 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

c. plebania nr 22, pocz. XX w.,

Rejestr zabytków nr A-2127 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

d. dom parafialny nr 22 A, pocz. XX w.

KOŚCIÓŁ CHRYSZTUSOWY, ul. 1 Dywizji 5, pocz. XX w.

KOŚCIÓŁ CHRZEŚCIJAN BAPTYSTÓW, ul. Nadrzeczna 3, 1910 r.

Rejestr zabytków nr A-2115 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

ZESPÓŁ CMENTARZA, tzw. Polska Górka, ul. Olsztyńska:

a. cmentarz, 2 poł. XVIII w.,

Rejestr zabytków nr A-2401 z dnia 20 kwietnia 1988 r.

b. brama, 1834 r.

Rejestr zabytków nr A-2114 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

CMENTARZ EWANGELICKI, ul. Chrobrego, XIX w.

CMENTARZ, ul. Czarnieckiego, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-2396 z dnia 20 kwietnia 1988 r.

CMENTARZ WOJENNY Z I WOJNY ŚWIATOWEJ, ul. Chrobrego, 1914-1918 r.

Rejestr zabytków nr A-2397 z dnia 20 kwietnia 1988 r.

CMENTARZ KOMUNALNY, ul. Spokojna, pocz. XX w.

CMENTARZ WOJENNY ŻOŁNIERZY RADZIECKICH, ul. Jagiełły, 1945 r.

ROGATKA, ob. kwiaciarnia, ul. Pieniężnego 30 B, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2112 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

PAWILON na d. Miejskim Placu Sportowym, ul. 3 Maja, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-4561 z dnia 21 grudnia 2011 r.

PARK FOLWARCZNY „ZAJEZIERZE”, ul. Składowa, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr A-4308 z dnia 17 sierpnia 2004 r.

PARK COLLISA, ul. 3 Maja, pocz. XX w.

ZESPÓŁ KOSZAR ARTYLERYJSKICH, tzw. Białe Koszary, 1912-1913 r.

(w nawiasach numeracja wg załącznika do decyzji o wpisie do rej. zab.):

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

a. budynek koszarowy (1), ob. Urząd Gminy, ul. Sobieskiego 1,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

b. budynek koszarowy (3), ob. biurowy, ul. Sobieskiego 3 A,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

c. budynek warsztatowy (5), ob. kwiaciarnia, ul. Sobieskiego 5 A,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

d. budynek warsztatowy (6), ob. bar mleczny, ul. Sobieskiego 3 C,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

e. wozownia (10), ob. salon meblowy, ul. Wojska Polskiego 10,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

f. arsenał (11), ob. ośrodek terapeutyczny, ul. Wojska Polskiego 8,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

g. wozownia (12), ul. Wojska Polskiego 6,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

h. budynek koszarowy (13), ob. Starostwo Powiatowe, ul. Sobieskiego 5,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r. i nr A-4628 z 29 marca 2016 r.

i. wartownia (14), ob. kancelaria notarialna, ul. Sobieskiego 7,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

j. stajnie (15), ob. Centrum Użyteczności Publicznej, ul. Sobieskiego 9,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r. i nr A-4629 z 4 kwietnia 2016 r.

k. stajnie (16), ul. Sobieskiego 11,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

l. stajnie (20), ul. Sobieskiego 18,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

ł. stajnie (21), ul. Sobieskiego 16,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

m. wartownia (22), ob. firma usługowa, ul. Sobieskiego 14,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

n. budynek koszarowy (23), ob. Sąd Rejonowy, Prokuratura Rejonowa,
ul. Sobieskiego 12,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

o. budynek warsztatowy (24), ob. restauracja, ul. Sobieskiego 10,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

p. kiszarnia, ob. drukarnia (25), ul. Sobieskiego 8,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

r. wartownia (26), ul. Sobieskiego 6,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

s. stołówka (27), ob. budynek biurowy, ul. Sobieskiego 4,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

t. budynek koszarowy (29), ob. biurowy, ul. Czarnieckiego 28,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r. i nr A-4621 z 14 sierpnia 2015

u. budynek sztabowy (30), ob. WKU, ul. Czarnieckiego 28,

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

w. ogrodzenie z bramą, ul. Czarnieckiego.

Rejestr zabytków nr A-4230 z dnia 25 lipca 2002 r.

ZESPÓŁ KOSZAR, tzw. Czerwone Koszary, 1890-1898 r.:

a. kasyno wojskowe (1), ul. Grunwaldzka,

b. budynek sztabowy (2), ul. Grunwaldzka,

c. wartownia (3), ul. Grunwaldzka,

d. koszarowiec (6), ul. Grunwaldzka,

e. stołówka (8), ul. Grunwaldzka,

- f. koszarowiec (9), ul. Grunwaldzka,
- g. ujeżdżalnia koni (10-11) [sala kinowa i gimnastyczna], ul. Grunwaldzka,
- h. stajnia i magazyn słomy (12) [budynek szkolny, łaźnia], ul. Grunwaldzka,
- i. biblioteka (13), ul. Grunwaldzka,
- j. koszarowiec (16), ul. Grunwaldzka,
- k. stołówka (17), ul. Grunwaldzka,
- l. koszarowiec (18), ul. Grunwaldzka,
- ł. budynek administracyjny (32), ob. mieszkalny, ul. 1 Dywizji 2,
- m. piekarnia, ul. 1 Dywizji 4,
- n. magazyn, ul. Grunwaldzka,
- o. magazyn, ul. Grunwaldzka,
- p. elewator, ob. budynek mieszkalny, ul. 1 Dywizji 7.

ZESPÓŁ OBIEKTÓW KOLEJOWYCH:

- a. dworzec kolejowy, ul. Słowackiego 13 A, 1870-1872 r.,
- b. zejście do przejścia podziemnego, ul. Słowackiego, 1870-1872 r.,
- c. zejście do przejścia podziemnego, ul. Słowackiego, 1870-1872 r.,
- d. wieża ciśnień, ul. 11 Listopada 18 A, pocz. XX w.,
- e. wieża ciśnień, ul. 11 Listopada (k/parowozowni), 1911 r.,
Rejestr zabytków nr A-4094 z dnia 28 grudnia 1998 r.
- f. parowozownia, ul. 11 Listopada, I. 70 XIX w.,
- g. obrotnica kolejowa, ul. 11 Listopada, I. 70 XIX w.,
- h. ekspedycja kolejowa, ul. Słowackiego, I. 70 XIX w.,
- i. nastawnia kolejowa, ul. Słowackiego 7, I. 70 XIX w.,
- j. nastawnia kolejowa, ul. Słowackiego, I. 70 XIX w.,
- k. budynek biurowy dawnego Warsztatu Naprawczego Kolei Żelaznej,
ul. 11 Listopada 26, 1896 r.

Rejestr zabytków nr A-4346 z dnia 10 listopada 2006 r.

WIEŻA CIŚNIEŃ, ul. Drwęcka, 1904 r.

Rejestr zabytków nr A-3918 z dnia 2 października 1996 r.

KANAŁ ELBLĄSKI (odcinki kanału na terenie d. województwa olsztyńskiego wpisano jako kanał wodny na trasie Ostróda – Elbląg z odgałęzieniem do Iławy wraz z całym systemem urządzeń hydrotechnicznych), 1875 r.:

Rejestr zabytków nr A-1274 z dnia 17 stycznia 1979 r.

- a. śluza żeglowna, ul. Mickiewicza,
- b. upust młyński, ul. Mickiewicza,
ul. Armii Krajowej

DOM NR 3, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1219 z dnia 14 stycznia 1987 r.
ul. Czarnieckiego
DOM NR 7, pocz. XX w.
DOM NR 8, pocz. XX w.
DOM NR 10, pocz. XX w.
DOM NR 16, pocz. XX w.
WILLA NR 18, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2100 z dnia 14 sierpnia 1987 r.
DOM NR 22/24, l. 30 XX w.
DOM NR 25, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1705 z dnia 15 sierpnia 1986 r.
DOM NR 26, XIX/XX w.
Rejestr zabytków nr A-1706 z dnia 15 sierpnia 1986 r.
DOM NR 27, pocz. XX w.
DOM NR 29, pocz. XX w.
KASYNO WOJSKOWE NR 30, 1913 r.
Rejestr zabytków nr A-1727 z dnia 18 listopada 1986 r.
DOM NR 31, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1816 z dnia 14 stycznia 1987 r.
DOM NR 33, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1724 z dnia 18 listopada 1986 r.
DOM NR 34, pocz. XX w.
DOM NR 37, l. 30 XX w.
DOM NR 41, l. 30 XX w.
DOM NR 43 I, l. 30 XX w.
DOM NR 43 II, l. 30 XX w.
DOM NR 45, l. 30 XX w.
PIEKARNIA NR, ob. budynek handlowy nr 48, l. 30 XX w.
SZKOŁA NR 69, 1910 r.
BUDYNEK SZKOLNY NR 71, 1910 r.
ul. Drwęcka
DOM NR 1, ok. 1900 r.
Rejestr zabytków nr A-1840 z dnia 23 stycznia 1987 r.
SZKOŁA NR 2, 1905-1907 r.
Rejestr zabytków nr A-2113 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

ul. 1 Dywizji

DOM NR 3, l. 30 XX w.

ul. Garnizonowa

DOM NR 4, pocz. XX w.

BUDYNEK KOSZAROWY NR 8, poł. XIX w.

BUDYNEK KOSZAROWY NR 10, poł. XIX w.

BUDYNEK KOSZAROWY NR 12, poł. XIX w.

BUDYNEK KOSZAROWY NR 14 A, poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-4555 z dnia 4 października 2010 r.

BUDYNEK KOSZAROWY NR 16, poł. XIX w.

BUDYNEK KOSZAROWY NR 22, poł. XIX w.

BUDYNEK KOSZAROWY NR 24, poł. XIX w.

ul. Gizewiusza

DOM NR 1, pocz. XX w.

DOM NR 2, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1704 z dnia 15 sierpnia 1986 r.

DOM NR 3, pocz. XX w.

DOM NR 5, pocz. XX w.

DOM NR 5 A, pocz. XX w.

DOM NR 6, pocz. XX w.

DOM NR 7, pocz. XX w.

DOM NR 9, pocz. XX w.

DOM NR 11, pocz. XX w.

DOM R 13, pocz. XX w.

DOM NR 15, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-1822 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 17, pocz. XX w.

DOM NR 18, pocz. XX w.

DOM NR 19, pocz. XX w.

DOM NR 20, pocz. XX w.

DOM NR 21, pocz. XX w.

DOM NR 21 A, pocz. XX w.

DOM NR 22, pocz. XX w.

DOM NR 22 A, pocz. XX w.

DOM NR 23 A, pocz. XX w.

DOM NR 23 B, pocz. XX w.

DOM NR 25, pocz. XX w.

DOM NR 27, pocz. XX w.

WILLA NR 28, 1904 r.

Rejestr zabytków nr A-3927 z dnia 8 października 1996 r.

DOM NR 32, pocz. XX w.

ul. Grunwaldzka

DOM NR 1, l. 30 XX w.

DOM NR 3, l. 30 XX w.

DOM NR 5, l. 30 XX w.

SZPITAL, ob. Internat Zespołu Placówek Szkolno-Wychowawczo-Rehabilitacyjnych nr 13, 1935-1938 r.

DOM NR 19, pocz. XX w.

DOM NR 20/22, l. 30 XX w.

DOM NR 24, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-2111 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

DOM NR 26, pocz. XX w.

DOM NR 29, l. 30 XX w.

DOM NR 31, l. 30 XX w.

DOM NR 35, l. 30 XX w.

DOM NR 38, l. 30 XX w.

DOM NR 40, l. 30 XX w.

DOM NR 42/44, l. 30 XX w.

DOM NR 46/48, l. 30 XX w.

DOM NR 50, l. 30 XX w.

ul. Jana Pawła II

DOM NR 4, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1809 z dnia 12 stycznia 1987 r.

DOM NR 6, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1808 z dnia 12 stycznia 1987 r.

DOM NR 7, pocz. XX w.

DOM NR 8, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1810 z dnia 12 stycznia 1987 r.

DOM NR 10, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1805 z dnia 12 stycznia 1987 r.

DOM NR 12, k. XIX w.

DOM NR 18, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1823 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 20, pocz. XX w.

DOM NR 20 A, pocz. XX w.

DOM NR 22, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1812 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 24, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1814 z dnia 14 stycznia 1987 r.

ul. Jaracza

DOM NR 4, k. XIX w.

DOM NR 5, k. XIX w.

DOM NR 6, k. XIX w.

DOM NR 8, k. XIX w.

DOM NR 9, k. XIX w.

DOM NR 13, k. XIX w.

DOM NR 26, k. XIX w.

DOM NR 27, k. XIX w.

DOM NR 30, k. XIX w.

DOM NR 31, k. XIX w.

DOM NR 32, k. XIX w.

DOM NR 34, k. XIX w.

DOM NR 35, k. XIX w.

ul. Kolejowa

DOM NR 4, XIX/XX w.

DOM NR 6, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1725 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 8, XIX/XX w.

DOM NR 10, XIX/XX w.

ul. Kopernika

DOM NR 3/5, pocz. XX w.

DOM NR 4, pocz. XX w.

ul. 11 Listopada

DOM NR 6, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1718 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 9, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1719 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 13, pocz. XX w.
DOM NR 35, 1910 r.
Rejestr zabytków nr A-1717 z dnia 18 listopada 1986 r.
DOM NR 39, 1905 r.
Rejestr zabytków nr A-2102 z dnia 14 sierpnia 1987 r.
DOM NR 41, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1720 z dnia 18 listopada 1986 r.
DOM NR 41 A, pocz. XX w.
ul. 3 Maja
DOM NR 4, pocz. XX w.
DOM NR 20, pocz. XX w.
ul. Mickiewicza
DOM NR 2, k. XIX w.
Rejestr zabytków nr A-1817 z dnia 14 stycznia 1987 r.
HOTEL, ob. dom nr 7, 2 poł. XIX w.
Rejestr zabytków nr A-2110 z dnia 14 sierpnia 1987 r.
DOM NR 9, 1896 r.
Rejestr zabytków nr A-1818 z dnia 14 stycznia 1987 r.
DOM NR 11, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1702 z dnia 15 sierpnia 1986 r.
DOM NR 13, pocz. XX w.
POCZTA NR 15, 1897 r.
MŁYN NR 19, k. XIX w.
URZĄD POWIATOWY, ob. Urząd Miejski nr 24, 1878 r., 1901 r.
Rejestr zabytków nr A-2099 z dnia 14 sierpnia 1987 r.
WILLA STAROSTY, ob. bank nr 26, 1926 r.
DOM NR 28, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1726 z dnia 18 listopada 1986 r.
DOM NR 34, k. XIX w.
DOM NR 34 A, ob. budynek handlowy, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2101 z dnia 14 sierpnia 1987 r.
BUDYNEK NADZORU WODNEGO NR 42, pocz. XX w.
ul. Nadrzeczna
DOM NR 2, pocz. XX w.
ul. Olsztyńska
BUDYNEK PARAFII EWANGELICKO-AUGSBURSKIEJ NR 1, 1900 r.

SZKOŁA NR 7, 1862 r.
DOM NR 12, pocz. XX w.
DOM NR 23, pocz. XX w.
DOM NR 30, k. XIX w.
DOM NR 31, pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-1821 z dnia 14 stycznia 1987 r.
DOM NR 37, k. XIX w.
DOM NR 39, k. XIX w.
ul. Pieniężnego
DOM NR 4, k. XIX w.
DOM NR 7 (I-II), pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2295 z dnia 9 listopada 1987 r.
DOM NR 9 (I-II), pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2305 z dnia 9 listopada 1987 r.
DOM NR 11 (I-II), pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2304 z dnia 9 listopada 1987 r.
DOM NR 12, pocz. XX w.
DOM NR 13 (I-II-III), pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2412 z dnia 9 listopada 1987 r.
DOM NR 15 (I-II), pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2309 z dnia 9 listopada 1987 r.
DOM NR 16, pocz. XX w.
DOM NR 17, pocz. XX w.
DOM NR 18, pocz. XX w.
DOM NR 19 (I-II), pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2267 z dnia 9 listopada 1987 r.
DOM NR 20, pocz. XX w.
DOM NR 21 (I-II-III), pocz. XX w.
Rejestr zabytków nr A-2302 z dnia 9 listopada 1987 r.
DOM NR 22, pocz. XX w.
DOM NR 26, pocz. XX w.
DOM NR 27/27 A/27 B/27 C, l. 30 XX w.
DOM NR 28, l. 30 XX w.
DOM NR 29, l. 30 XX w.
DOM NR 30/32, l. 30 XX w.
SZKOŁA NR 30 A, l. 30 XX w.

DOM NR 31, pocz. XX w.
DOM NR 34/36/38, l. 30 XX w.
DOM NR 35, l. 30 XX w.
DOM NR 37, l. 30 XX w.
DOM NR 39, l. 30 XX w.
DOM NR 40/42/44, l. 30 XX w.
DOM R 43/45, l. 30 XX w.
DOM NR 46/48/50/52, l. 30 XX w.
DOM NR 49/51/53, l. 30 XX w.
DOM NR 55/57/59/61/63/65, l. 30 XX w.
DOM NR 54/56/58/60/62/64, l. 30 XX w.
DOM NR 66/68, l. 30 XX w.
DOM NR 67/69, l. 30 XX w.
DOM NR 70/72, l. 30 XX w.

ul. Przechodnia

DOM NR 7, pocz. XX w.

ul. Pułaskiego

DOM NR 6, l. 30 XX w.

MOST, l. 30 XX w.

ul. Sienkiewicza

DOM NR 2, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1820 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 4, l. 20 XX w.

DOM NR 6, l. 20 XX w.

DOM NR 7, k. XIX w.

DOM NR11, l. 20 XX w.

DOM NR 15, l. 20 XX w.

DOM NR 16, 1910 r.

Rejestr zabytków nr A-4191 z dnia 26 września 2000 r.

DOM NR 18, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1813 z dnia 14 stycznia 1987 r.

ul. Słowackiego

DOM NR 9, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1723 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 32, pocz. XX w.

DOM NR 34, pocz. XX w.

ul. Smosarskiej

DOM NR 2, k. XIX w.

DOM NR 3, k. XIX w.

DOM NR 8, k. XIX w.

DOM NR 9, k. XIX w.

DOM NR 11, k. XIX w.

ul. Spichrzowa

DOM NR 1, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1815 z dnia 14 stycznia 1987 r.

DOM NR 5 A, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2085 z dnia 14 sierpnia 1987 r.

ul. Stapińskiego

DOM NR 2, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1728 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 3, pocz. XX w.

DOM R 4, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1721 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 5, pocz. XX w.

DOM NR 7, pocz. XX w.

DOM NR 7 A, pocz. XX w.

DOM NR 9, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1716 z dnia 18 listopada 1986 r.

DOM NR 11, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-1722 z dnia 18 listopada 1986 r.

PRZEPOMPOWNIĄ ŚCIEKÓW NR 17, 1902-1903 r.

BUDYNEK STRAŻY POŻARNEJ NR 19, 1934 r.

ul. Turystyczna

WIEŻA BISMARCKA, 1901-1902 r., l. 20 XX w.

ul. Witkacego

DOM NR 1, k. XIX w.

DOM NR 4, k. XIX w.

DOM NR 5, k. XIX w.

DOM NR 7, k. XIX w.

ul. Wyszyńskiego

DOM NR 1, l. 20 XX w.

SZKOŁA NR 2, I. 20 XX w.

DOM NR 3, I. 20 XX w.

DOM NR 5, I. 20 XX w.

DOM NR 6, pocz. XX w.

DOM NR 7/9, I. 20 XX w.

DOM NR 8/10, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2312 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 12/16, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2313 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 18/20, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2311 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 22/24, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2301 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 26, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-2300 z dnia 9 listopada 1987 r.

DOM NR 34, pocz. XX w.

ul. Żeromskiego

DOM NR 3, pocz. XX w.

DOM NR 5, I. 20/30 XX w.

DOM NR 7, 1924 r.

DOM NR 8, pocz. XX w.

DOM NR 15, I. 20/30 XX w.

DOM NR 17, I. 20/30 XX w.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta Ostróda zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków stanowią głównie wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych. W skład wyposażenia kościoła par. p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP wchodzi m.in. neogotycki ołtarz główny, ołtarz Serca Jezusowego, ambona, obrazy, konfesjonał, ławki, witraże, prospekt i instrument organowy.

Wyposażenie i wystrój kościoła ewangelicko-metodystycznego to jednolity stylowo, neogotycki zespół zabytków powstały na pocz. XX w. W skład wyposażenia wchodzi m.in. ołtarz kazalny, chrzcielnica, empora, prospekt organowy, ławki, witraże, dzwony.

Do rejestru zabytków wpisana jest również Fontanna Trzech Cesarzy wzniesiona w 1907 r. dla upamiętnienia roku 1888, kiedy to w ciągu jednego roku

trzykrotnie zmieniali się władcy Rzeszy. Granitowa fontanna miała kształt obelisku zdobionego medalionami z wizerunkami cesarzy. W 1945 r. usunięto medaliony, w l. 60 XX w. również obelisk. Obecnie zestawiony z zachowanych fragmentów, ponownie ustawiony na Placu 1000-Lecia jako pomnik Jedności Europejskiej, odsłonięty 1 maja 2004 r.

6.4. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23.07.2003 r., Dz. U. z 24.10.2014 r., poz. 1446).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności człowieka wraz z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać dla dobra ogółu i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne, dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne, dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej kultury, którzy

z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.4.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta Ostróda do rejestru zabytków archeologicznych wpisano, pod numerem rejestru C-148 decyzją z dnia 11 marca 1992 r. nawarstwienia kulturowe starego miasta wraz z zamkiem. W uzasadnieniu decyzji wpisano, że znajdujące się pod współczesną powierzchnią gruntu nawarstwienia są unikalnymi i nie rozpoznanymi dotychczas relikтами powstałymi na skutek kilkusetletniego funkcjonowania organizmu miejskiego miasta i zamku Ostródy mającymi bardzo dużą wartość historyczną i naukową. W trakcie wielowiekowego rozwoju organizm ten zmieniał swój układ przestrzenny. Świadectwami tych zmian są niepowtarzalne nawarstwienia zawierające relikty dawnej zabudowy i infrastruktury miasta, fortyfikacji miejskich, ślady procesów urbanistycznych i gospodarczych oraz związane z nimi zabytki ruchome.

6.4.2. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne

Miasto Ostróda położone jest w obrębie jednostki fizjograficznej zwanej Pojezierzem Iławskim. Dominującą jednostką morfogenetyczną jest wysoczyzna morenowa obejmująca w klasycznej swej formie – z gliną zwałową w podłożu – południowo-zachodnią część miasta. W części południowo-wschodniej i środkowej miasta tereny wysoczyznowe od powierzchni budują piaszczyste osady wodnolodowcowe podścielone gliną zwałową. Tereny wysoczyznowe dominują zarówno przestrzennie jak i w krajobrazie - jako tereny wyniesione. Powierzchnia wysoczyzny leży najczęściej w granicach wysokości 110 – 130 m n.p.m.

Wysoczyznę przecinają rynny subglacialne, z których najbardziej znaczne na terenie miasta to rynna Kajkowska i rynna Ornowska. Ich szerokość wynosi około 300 – 500 m i są one zagłębione poniżej powierzchni wysoczyzny zwykle kilkanaście metrów do nawet 30 m. Zbocza rynien są strome, a ich dna w części zajmują jeziora: Kajkowo i Jakuba. Ponadto wysoczyznę rozcina równoleżnikowo dolina Drwęcy, również zwykle kilkaset metrowej szerokości, wypełniona osadami organicznymi. Północna część miasta jest niżej położona. Znajduje się ona w obrębie dawnej doliny rzecznej, ciągnącej się na odcinku ostródzkim niemal równoleżnikowo od Samborowa do Warlit Wielkich. Szerokość doliny wynosi

najczęściej 2 – 4 km i obejmuje też jeziora Drwęckie i Pauzeńskie. Wyżej położone tereny doliny tworzą piaszczyste i pylaste płaskowyże, położone na wysokościach w granicach 97 – 103 m n.p.m. Tereny niżej położone na ogół wypełniają osady organiczne do rzędnych ok. 95 – 97 m n.p.m.

Obszar miasta Ostróda został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe. Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie. Dotychczas na terenie miasta Ostróda zewidencjonowano 18 stanowisk archeologicznych.

Początki kształtowania się osadnictwa grup ludzkich na terenie dzisiejszego miasta Ostróda sięgają młodszej epoki kamienia - neolitu. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. W okresie tym Ostróda i jej najbliższe okolice były intensywnie zasiedlane. Na podstawie aktualnego stanu wiedzy można ogólnie stwierdzić, że najstarsze ślady osadnictwa wystąpiły w rejonie funkcjonujących już w średniowieczu przedmieść Pausen i Senden. Pierwsze z nich stanowi obecnie rejon ulicy Gustawa Gizewiusza i Polnej, a drugie znajdowało się najprawdopodobniej w okolicy dzisiejszej ulicy Olsztyńskiej i Przemysłowej. Badacze przedmiotu przypuszczają, że w tych rejonach miała funkcjonować rozległa osada kultury pucharów lejkowatych, a u schyłku neolitu również kultura ceramiki sznurowej mająca swą nazwę od charakterystycznego sposobu zdobienia naczyń ceramicznych przy pomocy odcisku sznura w jeszcze mokrej glinie. Kultura ta rozwijała się w trzecim i drugim tysiącleciu przed naszą erą, kiedy to objęła swym zasięgiem niemal całą Europę, przy czym za jej kolebkę należy uważać tereny Europy wschodniej. Niemiecki badacz Carl Engel analizując w 1931 r. materiał ceramiczny znaleziony na teren niedawnego przedmieścia Senden zwrócił

uwagę na fakt, iż niektóre fragmenty naczyń noszą również cechy kultury grzebykowo-dołkowej, co pozwoliłoby przesunąć okres występowania najstarszego osadnictwa na terenie miasta do IV tysiąclecia przed naszą erą.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na te tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. W środkowym i późnym okresie epoki brązu zaczęła się rozwijać kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia, a system gospodarczy przez nią wykształcony, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. W uprawie roli stosowano prawdopodobnie równoległe 3 systemy: 1. intensywną uprawę ogrodową roślin strączkowych i warzyw na niżej położonych obszarach blisko miejsc stałego zamieszkania; 2. uprawę zbóż w systemie zaroślowo - odłogowym na nieco wyższych terenach terasy nadzalewowej i w dolinach małych cieków; 3. uprawę zbóż odłogowo - leśną (wypaleniskową) na terenach peryferyjnych (wysoczyźnie). Wykorzystywano też te tereny do wypasów bydła, koni, owiec i kóz. W uprawie posługiwano się sprzężajnym radłem, zaś mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych, zboże sprzątało sierpem brązowym. Wysiewano pszenicę, jęczmień, żyto, groch, bób, soczewicę, mak, lnicznik siewny, len i rzepę oleistą. Myślistwo, zbieractwo i rybołówstwo odgrywało niewielką rolę w gospodarce. Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które zakopywano w ziemi wraz z przystawkami i darami grobowymi. Groby ciepłopalne stały się niemal wyłączną formą pochówku i jedną z najbardziej charakterystycznych cech tej kultury. Znacznemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno ozdoby jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu. Znano także szeroko różne techniki tkackie.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. Warto tutaj wspomnieć o stanowisku archeologicznym zlokalizowanym w okolicach kościoła katolickiego znajdującego się przy ulicy Henryka Sienkiewicza. Stanowisko to stanowi wysoczyznowe osiedle obronne datowane na wczesną epokę żelaza. W niemieckiej literaturze przedmiotu przetrwała wzmianka, że w rejonie tejże samej ulicy na początku XX w. odkryta została w pagórku (kurhanie) popielnica typu zalewskiego datowana na okres między 500, a 120 lat p.n.e. Rejonem noszącym znamiona działalności człowieka

w pradziejach znajdującym się w granicach administracyjnych miasta jest również Zajezerze. Z terenu tego pochodzi naczynie gliniane typu Villanova znalezione w grobie. Jest to import z terenu obecnych Włoch mający zapewne związek z handlem bursztynem i szlakiem handlowym prowadzącym na Półwysep Sambijski. Grób, w którym znalezione zostało to naczynie stanowił prawdopodobnie fragment cmentarzyska grupy warmińsko-mazurskiej kultury łużyckiej, która wytworzyła się na terenie Warmii i Mazur w IV okresie epoki brązu. Również z terenu Ostródy pochodzi skarb składający się z 15 otwartych, brązowych bransolet, typowych dla kultury łużyckiej. Niestety nie jest dzisiaj znana dokładna lokalizacja tego skarbu

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytnim wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Rejonem Ostródy noszącym ślady pradziejowego osadnictwa z tego okresu są tereny przybrzeżne jeziora Drwęckiego. Na tym obszarze najprawdopodobniej funkcjonowała osada w okresie wpływów rzymskich oraz w okresie wczesnego średniowiecza. Podczas wykonywania Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) w 1988 r. natrafiono na tym terenie m.in. na dość liczne fragmenty ceramiki pochodzące zarówno z okresu wpływów rzymskich, jak też wczesnego średniowiecza.

Terenem mającym zapewne ogromne znaczenie z archeologicznego, jak też historycznego punktu widzenia jest z pewnością rejon starego miasta lokacyjnego. Jest to obszar zawierający się w obrębie ulic: Olsztyńskiej, Drwęckiej, Reymonta i Mickiewicza wraz z przylegającą do niej częścią strefy przybrzeżnej jeziora Drwęckiego. W jego obrębie znajduje się również zamek krzyżacki, który został odbudowany po drugiej wojnie światowej. Ze względu na swoje walory historyczno-architektoniczne w rozwoju przestrzennym miasta, teren ten objęty został ścisłą ochroną konserwatorską. Prowadzone w jego obrębie prace wykopaliskowe wielokrotnie potwierdziły jego istotne znaczenie w funkcjonowaniu miasta na przestrzeni jego dziejów. Oprócz strefy dawnego starego miasta średniowieczny materiał ceramiczny wystąpił również w rejonie

ulicy Kolejowej, świadcząc tym samym o wczesnej ekspansji urbanistycznej w kierunku południowym, czyli na obszar wysoczyzny. Średniowieczne i nowożytnie ślady osadnicze zarejestrowane zostały również w rejonie noszącym nazwę Ostróda – Zajezerze. Na podobne ślady osadnicze natrafiono również na wschód od Osiedla Plebiscytowego, w rejonie ulicy Łódzkiej (na południe od jeziora Perskiego), jak również tzw. Ostrowa, czyli terenu zawartego pomiędzy ulicami: Pana Tadeusza, Osiedlową i Zofii Nałkowskiej. Średniowieczny materiał ceramiczny został również zebrany w pobliżu obwodnicy Warszawa-Gdańsk, w rejonie dawnego osiedla Fiugajny i na północny-wschód od obecnej ulicy Partyzantów. Podobna sytuacja wystąpiła również na niewielkim cyplu występującym w okolicy drogi wodnej łączącej jezioro Drwęckie z jeziorem Pauzeńskim (na południe od obwodnicy Warszawa-Gdańsk).

6.4.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Większość odkrytych stanowisk na terenie miasta Ostródy znamionuje znaczący stopień zniszczenia. Wynika to z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są przede wszystkim:

- inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg na terenie miasta,
- rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych,

- wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

7.1. Uwarunkowania wynikające z Lokalnego Programu Rewitalizacji dla Miasta Ostróda do roku 2023

Zaktualizowany Lokalny Program Rewitalizacji dla Miasta Ostróda do roku 2023 przyjęty został Uchwałą Nr XLIV/326/2018 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 20 marca 2018 r.

Wyznaczone obszary rewitalizacji obfitują w wiele, ocalałych po zniszczeniach II wojny światowej, obiektów o znacznej wartości historycznej i architektonicznej; rejon ulic 11 Listopada, Armii Krajowej i Pieniężnego, teren starego miasta z zamkiem, tereny pomiędzy ulicami Gizewiusza, Garnizonową i Olsztyńską z cmentarzem na tzw. Polskiej Górze i zespołem obiektów koszarowych tzw. Bergkaserne, rejon ulicy Grunwaldzkiej i 1 Dywizji z zespołem tzw. Czerwonych Koszar.

W Programie zdefiniowano cele strategiczne m.in. cel 2. „Rewitalizacja historycznej przestrzeni miejskiej”. Wyznaczono również szczegółowe projekty realizacyjne, z których poniższe dotyczą obiektów zabytkowych:

- rewitalizacja zespołu koszarowego tzw. Bergkaserne przy ul. Garnizonowej,

- remont i adaptacja budynku Parafii Ewangelicko-Augsburskiej przy ul. Olsztyńskiej na cele ogólnospołeczne,
- kontynuacja rewitalizacji zamku wraz z otoczeniem,
- kontynuacja rewitalizacji tzw. Białych Koszar,
- rewitalizacja tzw. Czerwonych Koszar,
- rewaloryzacja zabytkowych cmentarzy (cmentarz przy ul. Czarnieckiego, cmentarz tzw. Polska Górka,
- modernizacja willi przy ul. Czarnieckiego 18.

7.2. Uwarunkowania wynikające ze *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególny uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,
- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Ostróda została uchwalona Uchwałą Nr XV/99/2015 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 30 listopada 2015 r. *Studium* jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania

i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W *Studium* wymieniono zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej;

Strefą „A” obejmuje się obszary, na których widoczny jest (pomimo następujących z czasem przekształceń) historyczny układ funkcjonalno-przestrzenny. Tereny te stanowią materialne świadectwo historyczne i kulturowe. Wymaganiom i ustaleniom konserwatorskim podlegają wszelkie działania inwestycyjne, gospodarcze i usługowe, prowadząc do zachowania, wyklarowania i ochrony historycznego układu i jego elementów. Dotyczy to przede wszystkim głównych ciągów komunikacyjnych – ich rozplanowania i przebiegu, kompozycji wewnątrz urbanistycznych, a także zachowania podziałów parcelacyjnych i historycznego sposobu użytkowania gruntów.

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej;

Strefa „B” obejmuje obszary, w których dawny układ funkcjonalno-przestrzenny zachował się w stosunkowo dobrym stanie. Szczególnie dotyczy to rozplanowania i bryły budynków oraz ich powiązania z otoczeniem. Wszelkie podejmowane działania winny być ukierunkowane na zachowanie kluczowych składników historycznego rozplanowania takich jak m.in. układ ciągów komunikacyjnych i zagospodarowanie działek siedliskowych. Dotyczy to także działań restauracyjnych i modernizacyjnych zabudowy o walorach kulturowych.

Strefa „E” ochrony ekspozycji;

Strefa „E” ochrony ekspozycji układu zabytkowego obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych o szczególnych wartościach krajobrazowych. Działania konserwatorskie na tym obszarze polegają m.in. na ustaleniu nieprzekraczalnych gabarytów zabudowy zharmonizowanej z zespołem zabytkowym bądź ograniczeniu lub wykluczeniu zabudowy i innych elementów wysokościowych lub dysharmonizujących.

Strefa „W” ochrony archeologicznej;

Strefa ochrony zabytków archeologicznych obejmuje tereny o stwierdzonej lub domniemanej zawartości reliktyw archeologicznych.

7.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Poniżej przedstawiono aktualnie obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których uwzględniono ochronę dziedzictwa kulturowego.

I. Uchwała Nr XLV/293/98 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 25 marca 1998 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obszaru śródmieścia miasta Ostródy;

§ 8. 5. Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały:

a) obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków woj. olsztyńskiego, objęte prawną ochroną dóbr kultury,

b) inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem pt.: „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991 r.,

c) inwestycje w granicach strefy archeologicznej,

powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

6. W granicach strefy archeologicznej realizacja inwestycji powinna być poprzedzona badaniami archeologicznymi, prowadzonymi na koszt inwestora.

II. Uchwała Nr XI/89/99 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 8 września 1999 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w obrębie dzielnicy Jaracza;

§ 8. 3. Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały:

- a) obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków woj. olsztyńskiego, objęte prawną ochroną dóbr kultury,
- b) inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem pt.: „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991 r., powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

III. Uchwała Nr X/74/99 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 30 czerwca 1999 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego południowej części miasta Ostródy;

§ 8. 3. Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały:

- a) obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków woj. olsztyńskiego, objęte prawną ochroną dóbr kultury,
- b) inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem pt.: „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991 r., powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

IV. Uchwała Nr X/75/99 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 30 czerwca 1999 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w obrębie dzielnicy Zajezerze;

§ 8. 2. Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991r., powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

V. Uchwała Nr XVIII/138/2000 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 19 kwietnia 2000 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w obrębie osiedli: Drwęckiego i Mrongowiusza;

§ 8. 3. Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały:

- a) obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków woj. olsztyńskiego, objęte prawną ochroną dóbr kultury,

b) inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem pt.: „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991 r.,

powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

VI. Uchwała Nr XVIII/139/2000 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 19 kwietnia 2000 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego rejonu ulic Olsztyńska-Gizewiusza w Ostródzie;

Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały:

a) obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków woj. olsztyńskiego, objęte prawną ochroną dóbr kultury,

b) inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem pt.: „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991 r.,

powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

VII. Uchwała Nr XVIII/140/2000 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 19 kwietnia 2000 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w obrębie osiedli Plebiscytowego i Ostrów w Ostródzie;

§ 8. Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991 r., powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

VIII. Uchwała Nr XVIII/141/2000 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 19 kwietnia 2000 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w obszarze komunikacji kolejowej;

§ 7. 2. Projekty decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, których przedmiotem są oznaczone w załączniku Nr 1 do uchwały inwestycje w granicach stref ochrony konserwatorskiej, zgodnie z opracowaniem „Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla Miasta Ostródy”, wrzesień 1991 r., powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

IX. Uchwała Nr XXXVII/291/2005 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 27 kwietnia 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania

przestrzennego miasta Ostródy w kwartale ulic: Stefana Czarnieckiego, Władysława Jagiełły, Seweryna Pieniężnego i Tadeusza Kościuszki - „Białe Koszary”.

§ 7. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. W granicach planu obowiązują następujące ustalenia, określone we wnioskach konserwatorskich Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

- a) zachowanie czytelnego układu urbanistycznego założenia koszar,
- b) udrożnienie istniejącej głównej osi komunikacyjnej – połączenie ulic: St. Czarnieckiego i S. Pieniężnego,
- c) wskazane pozostawienie dziedzińców koszarowych niezabudowanych,
- d) dopuszcza się zabudowę uzupełniającą stanowiącą element kompleksowego zagospodarowania większych wydzielonych obszarów np. obszary dziedzińców lub plac apelowy wydzielony ulicą i zabudową istniejącą; nową zabudowę kształtować jako uzupełnienie kwartałów wzdłuż ulic, ustalając jednocześnie nieprzekraczalne linie zabudowy nawiązujące do sposobu kształtowania zabudowy historycznej,
- e) zabudowę uzupełniającą projektować zharmonizowaną z zabudową otaczającą – wysokie dachy, w elewacjach stosować materiały tradycyjne charakterystyczne dla zabudowy istniejącej: dachówkę ceramiczną, drewnianą stolarkę okienną i drzwiową, ściany tynkowane,
- f) małą architekturę – projektować zharmonizowaną z sąsiadującą zabudową zabytkową,
- g) zabudowę uzupełniającą projektować zharmonizowaną z sąsiadującą zabudową zabytkową,
- h) zabudowę uzupełniającą lokalizowaną w sąsiedztwie, wpisanego do rejestru zabytków, budynku przy skrzyżowaniu ulicy Stefana Czarnieckiego i ulicy Władysława Jagiełły kształtować jako uzupełnienie pierzei ulic z zachowaniem obowiązującej linii zabudowy; formę i skalę w/w zabudowy należy zharmonizować z zabudową historyczną; zabudowa uzupełniająca nie może stanowić konkurencji dla sąsiedniego obiektu zabytkowego; dla tej zabudowy ustala się: wysokie dachy, w elewacjach stosować materiały tradycyjne charakterystyczne dla zabudowy istniejącej: dachówkę ceramiczną, drewnianą stolarkę okienną i drzwiową, ściany tynkowane,
- i) istniejącą zabudowę współczesną należy systematycznie modernizować dostosowując formę i wykończenie elewacji do zabudowy historycznej, aby cały

obszar chroniony stanowił spójną całość pod względem architektonicznym i urbanistycznym,

j) na terenie obiektów wpisanych do rejestru zabytków i w ich sąsiedztwie ustanawia się zakaz lokalizacji wielkowymiarowych tablic reklamowych oraz wszelkich tablic reklamowych wolnostojących,

k) w obiektach wpisanych do rejestru zabytków ustanawia się zakaz lokalizacji garaży, z wyjątkiem obiektów oznaczonych w załączniku nr 1 do uchwały liczbami: 6 i 7.

2. W granicach zespołu zabytkowego wpisanego do rejestru zabytków oraz strefy konserwatorskiej „B” projekty budowlane w rozumieniu przepisów prawa budowlanego wymagają uzgodnienia z Warmińsko-Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

X. Uchwała Nr XLI/316/2005 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 24 sierpnia 2005 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy: w obrębie osiedli Drwęckiego i Mrongowiusza, w obrębie osiedli Plebiscytowego i Ostrów, obszaru śródmieścia i w obrębie ulicy Stefana Jaracza;

§ 6. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego: projekty budowlane inwestycji zlokalizowanych w granicach oznaczonego odpowiednio w rysunku zmiany planów terenu strefy ochrony konserwatorskiej B1, należy uzgodnić z Warmińsko-Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

XI. Uchwała Nr XLIII/330/2005 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 26 października 2005 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy: w obrębie osiedli Plebiscytowego i Ostrów;

§ 6. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego: projekty budowlane inwestycji zlokalizowanych w granicach zmiany planu należy uzgodnić z Warmińsko-Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie z tytułu sąsiedztwa przedmiotowego terenu z wpisanym do rejestru zabytków Kanałem Ostródzko-Elbląskim.

XII. Uchwała Nr VII/35/2007 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 23 lutego 2007 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy: w obrębie osiedli Drwęckiego i Mrongowiusza, obszaru śródmieścia, w obrębie osiedli Plebiscytowego i Ostrów i w obrębie ulicy Stefana Jaracza;

§ 6. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego: projekty budowlane inwestycji zlokalizowanych w granicach oznaczonych odpowiednio w rysunku zmiany planów terenu strefy ochrony konserwatorskiej B1, należy uzgodnić z Warmińsko-Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie.

XIII. Uchwała Nr XXI/129/2008 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 28 stycznia 2008 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w rejonie ulic Olsztyńska-Gizewiusza;

§ 7. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. W granicach strefy ochrony archeologicznej ustala się:

- a) obowiązek uzyskania przez inwestora, od wojewódzkiego konserwatora zabytków – przed wydaniem pozwolenia na budowę lub zgłoszeniem właściwemu organowi – uzgodnienia planowanych robót budowlanych, wiążących się z wykonywaniem prac ziemnych;
- b) obowiązek przeprowadzenia (na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej zamierzającej realizować roboty budowlane lub nowe zalesienia) badań archeologicznych oraz wykonania ich dokumentacji.

2. Przed rozpoczęciem badań archeologicznych wymagane jest uzyskanie od wojewódzkiego konserwatora zabytków pozwolenia na ich przeprowadzenie.

XIV. Uchwała Nr XLII/244/2009 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 5 czerwca 2009 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru śródmieścia miasta Ostródy;

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego

1. Obszar w granicach zmiany planu w całości znajduje się w strefie ochrony konserwatorskiej B.

2. W obrębie strefy B obowiązują następujące zasady ochrony:

- a) w przypadku lokalizacji nowej zabudowy obowiązuje zasada dostosowania do historycznej linii zabudowy oraz do sąsiadujących obiektów historycznych pod względem gabarytów, wysokości, kształtu oraz pokrycia dachów, formy architektonicznej, materiałów budowlanych,
- b) w strefie obowiązuje pełna ochrona budynków historycznych, historyczny układ ulic, placów oraz skala zabudowy z priorytetem dla wymagań konserwatorskich,
- c) wszystkie inwestycje budowlane oraz działania mogące prowadzić do zmiany wyglądu budynków historycznych lub mogące naruszać ich ekspozycję (w tym montaż wszelkiego rodzaju urządzeń technicznych, tablic i reklam) podejmowane

na terenie strefy wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

XV. Uchwała Nr XLII/245/2009 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 5 czerwca 2009 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru śródmieścia miasta Ostródy;

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego

1. Obszar w granicach zmiany planu w całości znajduje się w strefie ochrony konserwatorskiej B.

2. W obrębie strefy B obowiązują następujące zasady ochrony:

a) w przypadku lokalizacji nowej zabudowy obowiązuje zasada dostosowania do historycznej linii zabudowy oraz do sąsiadujących obiektów historycznych pod względem gabarytów, wysokości, kształtu oraz pokrycia dachów, formy architektonicznej, materiałów budowlanych,

b) w strefie obowiązuje pełna ochrona budynków historycznych, historyczny układ ulic, placów oraz skala zabudowy z priorytetem dla wymagań konserwatorskich,

c) wszystkie inwestycje budowlane oraz działania mogące prowadzić do zmiany wyglądu budynków historycznych lub mogące naruszać ich ekspozycję (w tym montaż wszelkiego rodzaju urządzeń technicznych, tablic i reklam) podejmowane na terenie strefy wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

XVI. Uchwała Nr XLIV/255/2009 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 21 sierpnia 2009 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu ulic Olsztyńska-Gizewiusza w Ostródzie;

§ 6. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. W granicach strefy ochrony archeologicznej ustala się:

a) obowiązek uzyskania przez inwestora, od wojewódzkiego konserwatora zabytków – przed wydaniem pozwolenia na budowę lub zgłoszeniem właściwemu organowi – uzgodnienia planowanych robót budowlanych, wiążących się z wykonywaniem prac ziemnych;

b) obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych oraz wykonania ich dokumentacji.

2. Przed rozpoczęciem badań archeologicznych wymagane jest uzyskanie od wojewódzkiego konserwatora zabytków pozwolenia na ich przeprowadzenie.

XVII. Uchwała Nr L/287/2010 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 19 lutego 2010 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego południowej części miasta Ostródy;

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego

1. W granicach zmiany planu ustala się ochronę budynku przy ulicy Czarnieckiego 48 wpisanego do ewidencji zabytków.

2. Wszystkie inwestycje budowlane oraz działania mogące prowadzić do zmiany wyglądu budynków historycznych lub mogące naruszać ich ekspozycję (w tym montaż wszelkiego rodzaju urządzeń technicznych, tablic i reklam) wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

XVIII. Uchwała Nr XXVIII/144/2012 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 28 września 2012 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy w obrębie osiedli: Drwęckiego i Mrongowiusza w Ostródzie;

§ 6. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. W granicach strefy ochrony konserwatorskiej:

a) wszelkie roboty budowlane należy opiniować z wojewódzkim konserwatorem zabytków,

b) ochronie podlega ekspozycja krajobrazowa obiektów zabytkowych (w tym wpisanej do gminnej ewidencji zabytków Wieży Bismarcka).

2. Wszystkie inwestycje budowlane oraz działania mogące prowadzić do zmiany wyglądu obiektu wpisanego do gminnej ewidencji zabytków (w tym montaż wszelkiego rodzaju urządzeń technicznych, tablic i reklam) wymagają uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Ustala się możliwość remontu oraz zmiany sposobu użytkowania wnętrza Wieży Bismarcka na działalność handlowo-usługową.

XIX. Uchwała Nr LIII/274/2014 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 8 maja 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru śródmieścia miasta Ostródy (w rejonie ulicy Adama Mickiewicza);

§ 6. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. Obszar objęty granicami planu znajduje się w sąsiedztwie terenu wpisanego do rejestru zabytków decyzją nr A-3713/0 z dnia 18.11.1986 r.

XX. Uchwała Nr LIII/275/2014 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 8 maja 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru śródmieścia miasta Ostródy (w rejonie Placu Tysiąclecia Państwa Polskiego);

§ 6. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. Obszar objęty granicami planu znajduje się na terenie zabytkowego układu urbanistycznego, który wpisany jest do rejestru zabytków, a także na obszarze nawarstwień kulturowych wpisanym do rejestru zabytków.

XXI. Uchwała Nr LIII/276/2014 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 8 maja 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru śródmieścia miasta Ostródy (w rejonie ulic: Józefa Sowińskiego, Spichrzowej i Adama Mickiewicza);

§ 6. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. Obszar objęty granicami planu znajduje się w sąsiedztwie terenu nawarstwień kulturowych wpisanym do rejestru zabytków decyzją C - 148 z dnia 11.03.1992 r.

XXII. Uchwała Nr XXV/168/2016 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 31 sierpnia 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Ostródy dla obszaru dawnej jednostki wojskowej „Czerwone Koszary”;

§ 7. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. Część terenu w granicach planu leży w strefie ochrony konserwatorskiej B. Dla ww. strefy ustala się ochronę zasadniczych elementów rozplanowania i istniejącej substancji architektonicznej, w tym zachowanie obiektów objętych ochroną konserwatorską i dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji urbanistycznej przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej.

2. Uzupełnienia zabudowy należy projektować w liniach zabudowy określonych przez istniejące budynki, w nawiązaniu do bryły i formy budynków objętych ochroną konserwatorską, z wykluczeniem możliwości dobudowy do budynków objętych ochroną konserwatorską i z możliwym jak największym zachowaniem ochrony ekspozycji elewacji w/w budynków.

XXIII. Uchwała Nr IX/66/2019 Rady Miejskiej w Ostródzie z dnia 26 kwietnia 2019 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru śródmieścia miasta Ostródy – pasaż;

§ 6. Ustalenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków: 1. Plan wskazuje obiekty i obszary zabytkowe objęte ochroną prawną na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami: 1) dom, przy ul. Sienkiewicza 2 wpisany do rejestru zabytków; 2) obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków: ul. Sienkiewicza nr 2, 4, 4a, 6, 6a, 7, 8, 8a, 10; 3) stanowisko archeologiczne nr AZP 25-56/6. 2. Dla obiektów wpisanych do rejestru oraz ewidencji zabytków ustala się: 1) ochronę zachowanej zabytkowej struktury

architektoniczno-przestrzennej oraz historycznego krajobrazu kulturowego, 2) w obiektach zabytkowych ochronę kształtu i rodzaju pokrycia dachów, artykulacji i sposobu opracowania elewacji, w tym rodzaju i formy stolarki otworowej jako jednego z elementów wystroju elewacji budynków, 3) zakaz dokonywania zmian mogących doprowadzić do utraty wartości zabytkowej budynków na zasadach określonych w przepisach odrębnych, 4) zakaz zmian kształtu dachów i historycznego rodzaju pokrycia dachowego budynków, 5) zakaz zmian w obrębie elewacji budynków z wyłączeniem prac adaptacyjnych uwzględniających walory zabytkowe, 6) możliwość adaptacji budynków do nowych funkcji przy zachowaniu ich historycznego charakteru, 7) zakaz lokalizacji reklam na budynkach i ogrodzeniach oraz reklam wolnostojących za wyjątkiem reklam okolicznościowych. 3. Plan ustala ochronę zabytku archeologicznego (stanowisko archeologiczne nr AZP 25-56/5) w formie strefy konserwatorskiej ochrony archeologicznej. 4. W wyznaczonej strefie ochrony archeologicznej: zagospodarowanie terenu, prowadzenie badań i robót budowlanych oraz podejmowanie innych działań, odbywa się na zasadach określonych w przepisach odrębnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

8. Charakterystyka obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Przenikanie się przez wieki kultur wielu narodów i ich religii miało wpływ na wykształcony w długim procesie historycznym dorobek dziedzictwa kulturowego, którego spadkobiercami i depozytariuszami są obecni mieszkańcy Ostródy. Powszechnie przyjmuje się, że największe znaczenie dla miasta, wsi czy regionu mają zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków. Do zabytków nieruchomych, zgodnie z art. 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami należą: *krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji*. Wśród najcenniejszych zabytków nieruchomych na terenie gminy miejskiej Ostróda przeważają obiekty mieszkalne, w tym zespół budynków koszarowych. Najlepiej zachowane są obiekty będące własnością Kościoła i zrewitalizowane obiekty w zespole tzw. Białych Koszar, zamek, budynek urzędu miejskiego, pozostałe prezentują zróżnicowany stan zachowania, wynikający z formy własności i wykorzystania

obiekty – od dobrego po wymagające prac remontowych i rewitalizacyjnych, zaś stan zachowania dziedzictwa stanowi szansę zrównoważonego rozwoju gminy, zależną od zaangażowania lokalnej społeczności w jego utrzymanie i wykorzystanie. Wśród bogatego zasobu obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, można wyróżnić:

ARCHITEKTURA SAKRALNA

Nieodłącznym elementem stanowiącym dominantę architektoniczną w krajobrazie miast i wsi, są wieże i dachy kościołów wraz z towarzyszącą im zabudową w postaci kaplic, kapliczek oraz otaczających je ogrodzeń i bram, czyniąc zapis historii przekształceń architektury, rozwiązań i konstrukcji. Na terenie miasta w rejestrze zabytków ujęto:

KOŚCIÓŁ p.w. św. Dominika Savio, usytuowany na południowy-wschód od rynku, wybudowany w obrębie średniowiecznego założenia urbanistycznego w latach 1330-1351. Świątynia w ciągu wieków była wielokrotnie niszczone, przebudowywana i rozbudowywana. Po pożarze miasta w 1788 r., w którym kościół uległ zniszczeniu, jego odbudowa trwała do 1802 r. Wtedy to powstał budynek w stylu klasycystycznym, który zachował się do 1945 r. Ze spalonego ponownie kościoła zachowały się mury obwodowe i wypalona wieża. W latach 1981-1990 odbudowano nawę i dobudowano prezbiterium, zakrystię i boczne przedsionki. 25 września 1981 r. erygowano nową parafię rzymskokatolicką p. w. św. Dominika Savio. W 1999 r. wykonano zewnętrzne elewacje. Kościół orientowany, murowany z cegły, na wysokiej podmurówce z kamienia polnego, tynkowany. Wzniesiony na rzucie prostokąta, jednonawowy z nowszą kruchtą od południa i węższą kwadratową wieżą od zachodu. Elewacje rozczłonkowane wysmukłymi oknami zamkniętymi półkoliście. Wieża oszkarpowana na rogach, tynkowana z szeroko rozglifionym ostrołukowym portalem umieszczonym w ryzalicie. Portal gotycki z cegły. Nad portalem małe ostrołukowe okienka. Ściany wieży ożywione dwiema kondygnacjami ostrołukowych blend. Po stronie wschodniej znajduje się wąskie prezbiterium, zamknięte wielobocznie, wzniesione na zachowanych fragmentach dawnych fundamentów. Korpus kryty dachem dwuspadowym, wieża czterospadowym. W ostatnim czasie odnowiono elewacje, wieża w trakcie remontu.

KOŚCIÓŁ Ewangelicko-Metodystyczny usytuowany przy ul. Sienkiewicza. Budynek murowany z cegły. Trójnawowy, halowy korpus trójprzęsłowy. Wzniesiony w latach 1907-1909 na rzucie prostokąta z wielobocznie zamkniętym prezbiterium od południa, prostokątnymi kaplicami od wschodu i zachodu i wieżą

na rzucie prostokąta wciągniętą do wnętrza korpusu. Oszkarpowany dwustopniowymi szkarpami krytymi daszkami pulpitowymi i dachówką karpiówką. Okna ostrołukowe z podziałem witrażowym. Wieża od strony północnej rozczłonkowana w przyziemiu trzema ostrołukowymi portalami rozglifionymi. Nad portalami rząd wimperg zdobionych ślepym maswerkiem. Wyższe kondygnacje wieży rozprofilowane trzema zdwojonymi blendami ostrołukowymi i dwoma ostrołukowymi z kołami - z formowanej cegły. Dwie najwyższe kondygnacje rozczłonkowane ostrołukowymi oknami rozglifionymi i bogato profilowanymi. W oknach neogotyckie laskowanie. Na osi środkowej umieszczona jest tarcza zegarowa. Wieża zwieńczona dwoma dachami wieżowymi w formie czworobocznych ostrołupów. Szczyty kaplic rozczłonkowane ostrołukowymi blendami z laskowaniem. Obecnie wieżę udostępniono jako punkt widokowy na panoramę miasta i z niej odgrywany jest hejnał Ostródy.

OGRODZENIE cmentarza przykościelnego, wzniesione w 1907 r. z kamienia ciosanego na zaprawie cementowo-wapiennej. Zwarty ciąg murów w górnym poziomie tworzy ciąg kamiennych filarków nakrytych dwuspadowymi daszkami i dachówką. W bramkach filarki końcowe zastąpione są masywnymi, kamiennymi postumentami.

PLEBANIA neogotycka, wzniesiona na pocz. XX w., usytuowana szczytem do ulicy Sienkiewicza. Murowana z cegły, na rzucie prostokąta, trzytraktowa z sienią przelotową. Jednokondygnacyjna. Elewacja szczytowa trzyosiowa. Na dłuższych elewacjach, w połaci dachu wystawki zamknięte dwuspadowymi daszkami. Budynek przykryty dachem dwuspadowym z dachówki.

KOŚCIÓŁ Chrześcijan Baptystów, usytuowany przy ul. Nadrzeczej. Wzniesiony w stylu neogotyckim w 1910 r. Budowla wolnostojąca, murowana z cegły, nietynkowana, na cokole z kamienia, na rzucie prostokąta, salowa z przybudówką wejściową od szczytu. Jednokondygnacyjna, częściowo podpiwniczona. Elewacja frontowa czteroosiowa, rozczłonkowana dwustopniowymi szkarpami. Między szkarpami wysokie okna ostrołukowe. W lewej skrajnej osi drzwi wejściowe i balkon o pełnej murowanej balustradzie. Nakryta dachem siodłowym z dachówki. W połaci dachowej, na osi środkowej, wystawka z naczółkiem.

KOŚCIÓŁ par. p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, znajdujący się przy ulicy Sienkiewicza. Parafia katolicka w Ostródzie została powołana dekretem biskupa Marwicza z 10 lutego 1860 r. Kościół halowy, trójnawowy, wzniesiono

w latach 1856-1875 wg projektu architekta z Kolonii Vinzenza Statza, w stylu neogotyckim, z czerwonej cegły, na kamiennej podmurówce. W latach 1910-1913 rozbudowany według projektu architekta Fritza Heitmanna z Królewca. Dobudowano wtedy dwa przęsła od strony zachodniej i wysoką na pięćdziesiąt cztery metry wieżę. Kościół orientowany, trójnawowy o pięciu przęsłach, z węższym i niższym prezbiterium, zamkniętym trójbocznie. Po obu stronach prezbiterium umieszczono zakrystie. Wieża została wzniesiona na rzucie kwadratu po stronie południowej. Wraz z zabytkową polichromią, witrażami z polskimi napisami wykonanymi przez Georga Schneidera z Ratyzbony i gotycką Pietą, kościół stanowi kolejny element sakralnej zabudowy miasta, ujęty w gminnej ewidencji zabytków.

ARCHITEKTURA OBRONNA

MURY MIEJSKIE, zbudowane w XIV w., były włączone w system obronny miasta, posiadały osiem baszt i prowadzące do miasta trzy bramy: Brama Łazienna – od północy, Brama Garncarska – od południa i Brama Kościelna – od wschodu. Po wielkim pożarze miasta w 1788 r. zostały rozebrane. Ślady po dawnym układzie obronnym miasta zachowały się w bardzo ograniczonej formie, zachowany fragment muru za obecnym kościołem św. Dominika Savio oraz przy ul. Mickiewicza.

ZAMEK, gotycki, z poł. XIV w., położony nad rzeką Drwecą, stanowiący siedzibę komturii na południowych rubieżach państwa krzyżackiego, zbudowany na miejscu dawnej fortecy z końca XIII w., był wydzielony z obszaru miejskiego i oddzielony od niego fosą i wałem. Jego dzieje są burzliwe. W XV w. obiekt dwukrotnie znalazł się w rękach Polaków. Po sekularyzacji Prus w 1525 r. zamek został siedzibą starostwa. W drugiej połowie XVI i w wieku XVII obiekt kilkakrotnie zmieniał swych właścicieli. Po pożarze w 1788 r., który strawił nie tylko zamek, ale również miasto, obiekt odbudowano jedynie częściowo, przeznaczając pomieszczenia na mieszkania i ponownie siedzibę starostwa. W roku 1806 mieścił się tu główny sztab wojsk pruskich i rosyjskich w wojnie napoleońskiej. W 1807 roku obiekt został zdobyty przez Napoleona, który urządził na zamku główną siedzibę sztabu. W XIX w. obiekt jeszcze kilkakrotnie poddawany był pracom adaptacyjnym. Po roku 1915 pomieszczenia zamkowe przeznaczone zostały na mieszkania. W wyniku działań wojennych w 1945 r. zamek wraz z miastem spłonął niemal doszczętnie, zachowały się tylko duże fragmenty murów i piwnice zamkowe, dopiero latach 1977-1992 został odbudowany. Nie przywrócono mu jednak dawnej wysokości, a w miejsce

wschodniego skrzydła wzniesiony został jedynie mur kurtynowy. Obecnie obiekt jest siedzibą muzeum i innych miejskich instytucji kultury.

Zamek krzyżacki w swej pierwotnej formie był założeniem czteroskrzydłowym, bezwieżowym. Obiekt powstał na planie zbliżonym do kwadratu. Obecnie składa się z trzech skrzydeł i muru kurtynowego zamykającego czworobok od wschodu. Brama wjazdowa znajduje się w skrzydle zachodnim. Założenie zostało wzniesione z cegły na kamiennej podmurówce. W pomieszczeniach przyziemia znajdowały się pomieszczenia gospodarcze. Na piętrze skrzydła południowego znajdowała się refektarz i kaplica, natomiast wjazd bramny na dziedziniec zamkowy został umieszczony w skrzydle zachodnim. Przedbramie nie zachowało się, a jego relikty zostały odsłonięte w trakcie badań archeologicznych. Badania archeologiczne odsłoniły również filary gdaniska - zamkowej toalety przerzuconej przez fosę i przylegającej od zewnątrz do skrzydła północnego. Od strony dziedzińca do skrzydeł zamkowych przylegały drewniane krużganki, które służyły celom komunikacyjnym. Pośrodku dziedzińca znajdowała się studnia odkryta w trakcie prac wykopaliskowych w latach 1968-1969. Powstała po wojnie rekonstrukcja nie w pełni obrazuje założenie przestrzenne i formę architektoniczną zamku, który wraz z otoczeniem będzie w najbliższym czasie poddany dalszym pracom konserwatorskim i renowacyjnym.

BUDYNKI UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

ROGATKA, ob. kwiaciarnia, usytuowana przy ul. Pieniężnego, wzniesiona na pocz. XX w., wolnostojąca, neoklasycystyczna. Murowana z cegły, otynkowana. Wzniesiona na rzucie ośmioboku z dwiema prostokątnymi przybudówkami. Jednokondygnacyjna. Narożniki ujęte w płytkie pilastry boniowane. Nakryta dachem wielobocznym, stożkowym z jednym uskokiem, pokrytym dachówką.

PAWILON na d. Miejskim Placu Sportowym, obiekt położony przy ul. 3 Maja, na tyłach obecnego stadionu piłkarskiego. Stanowi jedyną pozostałość architektoniczną po historycznym, ostródzkim Miejskim Placu Sportowym (tzw. Stadtsportplatz), oddanym do użytku 12 czerwca 1910 r., urokliwie położonym na północnym brzegu jeziora Drwęckiego, związany z funkcjonowaniem kortów tenisowych. Wzniesiony na planie prostokąta i od południa (od strony jeziora i kortów tenisowych) poprzedzony stopniem schodów. Bryła zwarta, parterowa, nakryta drewnianym dachem czterospadowym, kopertowym, z wydatnym okapem, od frontu poprzedzoną podcieniem wspartym na słupach. Budynek

wybudowany został w konstrukcji szachulcowej, z obu stron oszalowanej i posadowiony na ceglanej, otynkowanej podmurówce. Dach został pokryty papą. Od frontu budynek posiada podcień wsparty na słupach: górą usztywnionych podłużnie deskowymi poprzeczkami, dołem konstrukcją bariery. W elewacjach występuje snycerski detal zdobniczy, który stanowią: ozdobnie wycinane słupy wspierające podcień frontowy, usztywnione górą deskowymi poprzeczkami; ozdobnie wycinana deskowa bariera; snycersko wycinane opaski okienne; ramowo- płycinowe okiennice, wydatny okap wieńczący.

BUDYNEK BIUROWY dawnego Warsztatu Naprawczego Kolei Żelaznej ul. 11 Listopada 26, wzniesiony w 1896 r., na rzucie prostokąta, o zwartej bryle, dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem, podpiwniczony, przekryty pierwotnie dachem dwuspadowym o pokryciu wykonanym z masy bitumicznej (papy). Do elewacji zachodniej dostawiony korpus wieżowy stanowiący dominantę, mieszczący główne wejście i klatkę schodową. Murowany z żółtej cegły klinkierowej, na wysokiej podmurówce z cegły ceramicznej czerwonej. Elewacja frontowa (południowa) symetryczna siedmioosiowa, przepruta otworami okiennymi w kształcie prostokąta zamkniętego łukiem odcinkowym (elewacja tylna - północna analogiczna). Elewacje boczne niesymetryczne. Artykulacja elewacji w postaci obramień okiennych opracowanych uskokowo, rozprofilowanego gzymsu cokołowego, gzymsu kordonowego w postaci fryzu z cegły układanej „na rąbek”, gzymsu wieńczącego o formie fryzu konsolkowo-uskokowego. Elewacje korpusu wieżowego o rozbudowanym detalu architektonicznym. Zachowana drewniana stolarka drzwiowa.

BUDYNEK SZKOŁY, przy ul. Drwęckiej nr 2, będący obecnie siedzibą Liceum Ogólnokształcącego im. Jana Bażyńskiego, został zbudowany w latach 1905-1907, w stylu eklektycznym, jako nowa siedziba Kaiser-Wilhelm Gymnasium. Murowany z cegły, częściowo tynkowany. Wzniesiony na rzucie prostokąta z ryzalitem od frontu i od tyłu, trzykondygnacyjny, podpiwniczony. W przyziemiu ryzalitu na osi środkowej portal flankowany po boku jońskimi kolumnami dźwigającymi łamane belkowanie ze ślimacznicami i kartuszem. Ryzalit przez całą wysokość budynku ujęty jest w narożnikach dwoma pilastrami z głowicami jońskimi. Zwieńczenie stanowi gzyms listwowy-uskokowy. Dach czterospadowy kryty dachówką. Budynek po renowacji.

ZABUDOWA MIESZKALNA

Wpisana do rejestru zabytków zabudowa mieszkalna – ponad 50 budynków - położona jest głównie w obrębie historycznego założenia

urbanistycznego Ostródy, przy obecnych ulicach: Armii Krajowej, Czarnieckiego, Drwęckiej, Gizewiusza, Grunwaldzkiej, Jana Pawła II, Kolejowej, 11 Listopada, Mickiewicza, Olsztyńskiej, Seweryna Pieniężnego, Sienkiewicza, Słowackiego, Spichrzowej, Stapińskiego, kard. Wyszyńskiego. Budynki w zabudowie zwartej, niektóre wolnostojące (Pieniężnego, Wyszyńskiego, 11 Listopada, Mickiewicza, Olsztyńska), usytuowane kalenicowo do ulicy, a budynki przy Gizewiusza 2, Jana Pawła II nr 4, 11 Listopada 39 – szczytowo do ulicy, pochodzące z końca XIX w., przełomu XIX/XX w. i pocz. XX w., murowane, otynkowane, podpiwniczone, wiele z użytkowym poddaszem, część o funkcji mieszkalno-usługowej, wzniesione głównie na planie prostokąta, również na planie litery "L", głównie dwu- i trzypiętrowe, parterowy przy Olsztyńskiej 31, a przy ul. Słowackiego nr 9 nawet 4-piętrowy, kryte dachami dwuspadowymi, nieliczne mansardowymi (Mickiewicza 7, Czarnieckiego 33, Jana Pawła II nr 6, 8, 10, 18), w elewacjach frontowych zdobione pseudoklasycystycznymi, eklektycznymi i secesyjnymi detalami architektonicznymi, jak: boniowania, gzymsy, cokoły, pilastry, attyki, loggie, balkony z kutymi balustradami, ryzality. W wielu zachowana oryginalna stolarka okienna i drzwiowa. Szczególnie wyróżniają się: zespół secesyjnych i eklektycznych kamienic, z początku XX w., przy ulicy Jana Pawła II, - kamienice przy ulicy Gustawa Gizewiusza, Adama Mickiewicza – ze szczególnym uwzględnieniem budynku nr 7 (secesyjna kamienica z pocz. XX w., bogaty wystrój sztukatorski elewacji, dawny KÜHL' Hotel); nr 9 - budynek narożnikowy z 1896 r., (na planie litery "L", z sienią przelotową, fasada o bogatym eklektycznym wystroju, wejście z wydatnym wykuszem zwieńczonym wieżyczką z hełmem, latarnią i iglicą, dach mansardowy), nr 24 (neoklasycystyczny, dwukondygnacyjny, zbudowany w 1878 r., rozbudowany w 1901 r., z dwoma ryzalitami od frontu, bocznym ryzalitem zwieńczonym trójkątnym tympanonem z figuralną dekoracją stiukową, dawny Urząd Powiatowy, ob. Urząd Miejski, remontowany w 2017 r.); nr 34 A – budynek d. kina Świt, ob., handlowy z pocz. XX w., (elewacje szczytowe flankowane szkarpami z ciosanego kamienia polnego, połąć dachową zakrywa attyka pełna rozczłonkowana lizenami zwieńczonymi obeliskami i kulami, zamknięta spływami); willa przy Czarnieckiego 18, z pocz. XX w., (bogata sztukateria, wieloboczna wieża z kopulastym hełmem z iglicą); dom nr 30 przy Czarnieckiego, z pocz. XX w., - dawne kasyno, kamienica przy ul. 11 Listopada 39, usytuowana szczytowo do ulicy, z pocz. XX w. (elewacja szczytowa trójosiowa rozczłonkowana czterema pilastrami

z pseudojońskimi głowicami, elewacja dłuższa z wykuszami na poziomie II kondygnacji).

BUDYNEK DAWNEGO KOSZAROWCA przy ul. Garnizonowej 14 A. Zespół obiektów koszarowych – tzw. koszary na górze - wybudowano na położonym 20 metrów nad poziomem Drwęcy wzgórzu, na północ od średniowiecznego Starego Miasta, w latach 40-tych XIX w. z rozkazu ministra wojny Hermanna von Boyen. Arsenał, który wzniesiono na planie podkowy, nie przetrwał do naszych czasów. Zachował się jedynie tak zwany tradytor, tuż obok koszarowca, czyli budynek przeznaczony do prowadzenia ognia bocznego. Koszary rozbudowano w latach pięćdziesiątych dziewiętnastego wieku, przystosowując je do przyjęcia I batalionu 4 pułku obrony terytorialnej. Obecnie pokoszarowy zespół funkcjonuje jako osiedle mieszkaniowe.

Budynek koszarowca pierwotnie pełnił funkcję składnicy broni, po czym w 1890 r. przejęty został przez 18 Regiment Piechoty im. Karola Wilhelma von Grolmana. Od 1898 r. do I wojny światowej kolejnym użytkownikiem obiektu był II Batalion 152 Regimentu Piechoty im. Zakonu Krzyżackiego. Po I wojnie światowej budynkowi nadano funkcję mieszkalną i usługową, którą pełnił do czasów współczesnych, obecnie niezamieszkały, popada w ruinę.

Budynek wolnostojący, usytuowany prostopadle względem dziedzińca apelowego, od zachodu styka się z ulicą Garnizonową, a od wschodu sąsiaduje z terenami porośniętymi zielenią. Wybudowany na rzucie prostokąta o konstrukcji szachulcowej, z ceglanymi piwnicami i cokołem. Trójdzielna forma budynku składa się z bryły centralnej dwupiętrowej oraz z dostawionych do niej od wschodu i zachodu piętrowych dobudówek z użytkowym poddaszem. Każdą część przykryto osobnym dachem z okapem, położonym na więźbie krokwiowo-płatwiowej o niewielkim nachyleniu. Centralny dach sześciospadowy pokryty papą, boczne dachy dwuspadowe również kryte papą. Elewacja północna siedmioosiowa, o dwustopniowym ryzalitowaniu obejmującym bryłę centralną. W ryzalicie środkowym, ceglanym, umieszczono klatkę schodową z wejściem głównym do budynku. Z obu stron klatki schodowej znajdują się płytsze od niej dwuosiowe ryzality. Elewacja południowa dziesięcioosiowa, z szerokim ryzalitem środkowym obejmującym sześć osi. Elewacje boczne dwuosiowe. Artykulację stanowią prostokątne otwory okienne, oraz wertykalne oszalowanie, ozdobione profilowanymi kroksztynami wyznaczającymi kondygnacje. Obecnie w budynku brak stolarki okiennej i drzwiowej.

ZESPÓŁ KOSZAR ARTYLERYJSKICH, tzw. Białe Koszary, usytuowany w kwartale ulic Czarnieckiego, Jagiełły, Pieniężnego, Kościuszki, Jana III Sobieskiego, na obszarze w formie trapezu o powierzchni 10 hektarów. Kompleks koszarowy oddano do użytku w 1913 r. Koszary łączyły nowoczesną formę architektoniczną z wszechstronną funkcjonalnością, zaprojektowane przez Friedricha Heitmanna. Z uwagi na biały kolor budynków, nazywane są „białymi koszarami”. Zespół częściowo ogrodzony, od strony wschodniej zachowała się brama główna z dwiema furtami po bokach. W zabudowie można wyróżnić budynki o przeznaczeniu biurowym, mieszkalnym, gospodarczym, użyteczności publicznej i obronnej, łącznie 21 obiektów - budynek sztabowy (nr 30), 5 obiektów koszarowych (nr 1, 3, 13, 23, 29), 3 budynki warsztatów (nr 5, 6, 24), 3 wartownie (nr 14, 22, 26), 4 stajnie (nr 15, 16, 20, 21), budynek administracyjny (nr 28), kiszarnia (nr 25) 2 wozownie (nr 10 i 12), arsenał (nr 11), stołówka (nr 27). Budynki murowane z białej cegły, wzniesione na planie prostokąta oraz litery „L” (budynek nr 5, 15, 21,), litery „T” – nr 6, 24, a także litery „E” – nr 13, 23.

BUDYNEK NR 1, położony bezpośrednio przy ul. Czarnieckiego, od której oddziela go ogrodzenie. Usytuowany kalenicowo w stosunku do ulicy. Trójkondygnacyjny. ściany z cegły ceramicznej, elementy dekoracyjne. Dach mansardowy. Wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta, z trzema ryzalitami. BUDYNEK NR 3, położony jest w południowo - wschodniej części koszar. Usytuowany równolegle (kalenicowo) do ul. Czarnieckiego. Ściany murowane z cegły ceramicznej. Na elewacji pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie prostokąta, nakrytego dachem namiotowym z mansardami, dwukondygnacyjny z poddaszem użytkowym. BUDYNEK NR 5, położony przy południowej krawędzi placu apelowego znajdującego się w południowej części koszar. Murowany, wzniesiony na planie litery „L”, jednokondygnacyjny, nakryty dachem czterospadowym pokrytym karpiówką. BUDYNEK NR 6, położony przy południowej krawędzi placu apelowego znajdującego się w południowej części koszar, w sąsiedztwie budynku nr 5. Murowany, wzniesiony na planie litery „T”, jednokondygnacyjny, nakryty dachem czterospadowym z wywietrznikiem, pokrytym dachówką karpiówką. BUDYNEK NR 11, położony w północno - zachodnim narożniku koszar, równolegle do ogrodzenia, a tym samym do ul. W. Jagiełły. Ściany murowane z cegły pełnej, ceramicznej. Pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne i gzymsy na elewacjach opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie leżącego prostopadłościanu nakrytego dachem półszczytowym

z mansardami, jednokondygnacyjny. W elewacji północnej dwa pseudoryzalit
zwieńczone trójkątnymi szczytami. W zwieńczeniu szczytu owalny medalion.
BUDYNEK NR 12, położony w południowo - zachodnim narożniku koszar.
Usytuowany kalenicowo do ul. W. Jagiełły. Ściany murowane z cegły pełnej,
ceramicznej. Pseudoboniowanie, płyciny, opaski okienne i gzymsy na elewacjach
opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, od
strony wschodniej przylega wydłużona przybudówka w formie leżącego
prostopadłościanu nakrytego dachem namiotowym z mansardami,
jednokondygnacyjna. Równolegle znajduje się bliźniacza wozownia, wschodnia
(budynek nr 10). BUDYNEK NR 14, dawnej wartowni usytuowany w samym
środku kompleksu koszarowego, przy alei dzielącej symetrycznie kompleks.
Ściany murowane z cegły ceramicznej. Na elewacjach płyciny i gzymsy
opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie prostokąta z dwoma
środkowymi ryzalitami: jednym w elewacji wschodniej i drugim analogicznym
w zachodniej. Bryła rozcłonkowana, nakryta dachem mansardowo -
pagodowym. Symetrycznie względem osi znajduje się także analogiczna
wartownia nr 22. BUDYNEK NR 20, zajmuje północno - zachodni narożnik
koszar. Ściany murowane z cegły pełnej, ceramicznej. Na elewacjach
pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne opracowane w tynku. Budynek
wzniesiony na planie podkowy składa się z trzech skrzydeł. zachodniego,
głównego i wschodniego, nakryte dachami naczółkowymi. skrzydła zachodnie
i wschodnie z pseudoryzalitami, główne z dużym ryzalitem Analogiczny do tego
budynku, także ustawiony w podkowę, jest budynek nr 16. BUDYNEK NR 21,
położony po stronie północnej alei. Ściany murowane z cegły pełnej,
ceramicznej. Na elewacji pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne i gzymsy
opracowane w tynku. Budynek założony na planie litery „L”, składa się z dwóch
skrzydeł. W głównym wyodrębniony ryzalit środkowy. Skrzydło pokryte dachem
namiotowym z mansardami, część środkowa posiada mezzanino, dach
zwieńczony ośmioboczną wieżyczką nakrytą hełmem. Skrzydło boczne nakryte
dachem namiotowym z mansardami. Symetrycznie względem osi znajduje się
analogiczny budynek nr 15, także założony na planie litery „L”. BUDYNEK NR
23, położony jest w centralnej części koszar, usytuowany prostopadle do alei,
która dzieli kompleks. Ściany murowane z cegły ceramicznej. Na elewacji
pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku.
Budynek założony na planie litery „E”. Składa się z dwutraktowego skrzydła
głównego z dwoma ryzalitami oraz dwóch skrzydeł bocznych dostawionych do

niego prostopadle, również dwutraktowych. Skrzydło główne nakryte dachem dwuspadowym, boczne nakryte dachami mansardowymi. Symetrycznie względem osi wyznaczonej przez aleję znajduje się bliźniaczy budynek koszarowy nr 13. BUDYNEK NR 24, położony w północno - wschodniej części koszar, bezpośrednio przy północnym odcinku ogrodzenia, usytuowany do niego równolegle. Ściany murowane z cegły ceramicznej. Na elewacjach lizeny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie litery „T”, jednokondygnacyjny, nakryty dachem namiotowym z wywietrznikami w formie wieżyczek. Elewacje południowa i północna z bocznymi ryzalitami. Cokół z cegły klinkierowej. BUDYNEK NR 25, położony w północno - wschodniej części koszar, przy murze ogrodzeniowym, od wschodu sąsiaduje z budynkiem nr 26. Ściany murowane z cegły ceramicznej, obustronnie tynkowane. Na elewacjach lizeny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie kwadratu z kwadratową przybudówką od strony północnej, nakryty dachem mansardowym. Przybudówka nakryta dachem namiotowym. BUDYNEK NR 26, położony w północno - wschodnim narożniku koszar. Usytuowany równolegle do ul. Czarnieckiego. Ściany murowane z cegły ceramicznej. Na elewacjach pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie prostokąta z dwoma przybudówkami, nakryty dachem namiotowym z mansardami, przybudówki nakryte dachem namiotowym. BUDYNEK NR 27, położony w północno-wschodniej części koszar, prostopadle do alei, która dzieli kompleks, od strony zachodniej sąsiaduje z placem apelowym. Ściany murowane z cegły ceramicznej. Na elewacjach pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie prostokąta z dwoma bocznymi ryzalitami w elewacji tylnej i jednym środkowym w elewacji frontowej, nakryty dachem namiotowym. BUDYNEK NR 29, położony w północno - wschodnim narożniku koszar. Usytuowany kalenicowo do ul. Czarnieckiego, wydzielony i ogrodzony. Ściany z cegły ceramicznej. Na elewacjach lizeny, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Budynek wzniesiony na planie prostokąta z ryzalitem w elewacji tylnej. Bryła zwarta, w części północnej trójkondygnacyjna, w części południowej dwukondygnacyjna. Obie części nakryte dachem mansardowym z jaskółkami. BUDYNEK NR 30, położony w północno - wschodnim narożniku koszar, w bezpośrednim sąsiedztwie wschodniego odcinka ogrodzenia, prostopadle do ul. Czarnieckiego. Ściany z cegły ceramicznej. Na elewacjach lizeny, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku.

Budynek wzniesiony na planie prostokąta z dwoma pseudoryzalitami bocznymi w elewacji frontowej, trzytraktowy. Bryła zwarta, dwukondygnacyjna z użytkowym poddaszem, nakryta dachem mansardowym z jaskółkami. W dachu trójkątny szczyk i dwie różne mansardy. BUDYNEK BIUROWY (NR 29), przy ul. Czarnieckiego 28, położony w północno - wschodnim narożniku koszar. Prowadzi do niego samodzielna furta we wschodnim odcinku ogrodzenia zespołu koszarowego. Budynek został wydzielony i ogrodzony. Budynek murowany z cegły, tynkowany. Wzniesiony na planie prostokąta z niewielkim, środkowym ryzalitem.. Budynek o zwartej bryle. W północnej części trójkondygnacyjny, w części południowej dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem. Podpiwniczony. Obie części nakryte dachem mansardowym z lukarnami.

SIEDZIBA STAROSTWA (Nr 13). Budynek położony w środkowej części koszar. Został usytuowany prostopadle do alei, która dzieli kompleks symetrycznie na część północną i południową. Od strony wschodniej obiekt sąsiaduje z placem apelowym. Budynek jest założony na planie litery „E”. Składa się z dwutraktowego skrzydła głównego z dwoma ryzalitami środkowymi - mniejszym w elewacji tylnej i większym w elewacji frontowej, tworzących środkową poprzeczkę litery „E”, oraz dwóch skrzydeł bocznych dostawionych do niego prostopadle, również dwutraktowych, stanowiących górną i dolną poprzeczkę litery E, które poprzez nieznaczne wysunięcie przed elewację tylną tworzą ryzality boczne. Rozbudowana bryła budynku składa się z trzech skrzydeł: skrzydła głównego - trójkondygnacyjnego, nakrytego dachem dwuspadowym, przy czym oba ryzality środkowe są czterokondygnacyjne i nakryte dachem mansardowym, oraz skrzydeł bocznych, również są czterokondygnacyjne i nakryte dachami mansardowymi. Całość podpiwniczona. Ściany murowane z cegły pełnej, ceramicznej i obustronnie otynkowane. Na wystrój plastyczny elewacji składają się pseudoboniowania, płyciny, opaski okienne i gzymsy opracowane w tynku. Elewacja frontowa zaakcentowana pośrodku trójosiowym ryzalitem, po bokach którego rozciągają się pięcioosiowe partie głównego skrzydła. Skrzydła boczne mocno wysunięte do przodu niby jednoosiowe ryzality. Dach kryty dachówką. Wewnątrz zachowane historyczne klatki schodowe, stolarka, posadzki i podłogi. W trakcie rewitalizacji i dostosowywania budynku na potrzeby starostwa, do dawnego koszarowca dostawiono szklany dźwig dla niepełnosprawnych, ze współczesnych materiałów.

BUDYNEK Centrum Użyteczności Publicznej, przy Sobieskiego 9, (dawna stajnia nr 21), położony w środkowej części koszar, po stronie północnej alei, która

biegnie przez środek założenia koszarowego i dzieli je na część północną i południową. Budynek założony na planie litery „L”. W skład jego bryły wchodzi dwa jednokondygnacyjne skrzydła: główne, założone na osi północ-południe, z mezzaninem w części środkowej i boczne, założone na osi wschód-zachód. W skrzydle głównym został wyodrębniony ryzalit środkowy, czytelny w obu elewacjach. Ściany murowane z cegły pełnej, ceramicznej i w większości obustronnie tynkowane. Na elewacjach detal architektoniczny w postaci pseudoboniowania, płycin, opasek okiennych i gzymsów. Budynek nakryty dachem namiotowym z mansardami. Mansardy posiadają odrębne daszki pulpitowe i trójspadowe. Wystawki w elewacji wschodniej skrzydła głównego nakryte daszkami mansardowymi. Dach skrzydła głównego w części środkowej zwieńczony ośmioboczną wieżyczką nakrytą hełmem. Pokrycie dachowe z dachówki karpiówki.

Obecnie po remoncie i adaptacji części budynków koszarowych mieszczą się w nich siedziby urzędów szczebla samorządowego, prokuratury, stowarzyszeń oraz zakłady produkcyjne, restauracja, firmy usługowe i sklepy. Na szczególną uwagę, z uwagi na kompleksowe podejście, dbałość o detale i doskonale dobraną kolorystykę, zasługuje renowacja budynków zajmowanych obecnie przez sąd rejonowy, prokuraturę i starostwo.

Przy ul. Grunwaldzkiej zlokalizowany jest zespół tzw. Koszar Czerwonych, które wprowadzić nie są ujęte w rejestrze zabytków, ale stanowią wartość historyczną oraz autentyku i kolejny element związany ze stacjonowaniem jednostek wojskowych w mieście. Zbudowane w latach 1890 – 1898 z czerwonej, nieotynkowanej cegły, stąd potoczna nazwa „czerwone koszary”. Zespół zajmujący pierwotnie powierzchnię prawie 22 hektarów, gdzie rozmieszczone są budynki o zróżnicowanym przeznaczeniu: koszarowym, technicznym czy magazynowym. Do 2011 r. stacjonowała w nich jednostka wojska polskiego, a później Agencja Mienia Wojskowego przeznaczyła je do sprzedaży. Aktualnie kompleks składa się z kilkunastu wydzielonych geodezyjnie działek. Wskazane byłoby zatem znalezienie rozwiązania, w celu kompleksowej ochrony zespołu koszar.

ZABYTKI TECHNIKI BUDOWNICTWA WODNEGO

KANAŁ WODNY na trasie Ostróda – Elbląg z odgałęzieniem do Iławy, śluza żeglowna i upust młyński przy ul. Mickiewicza w Ostródzie. Kanał Elbląski zaprojektował Georg Jakob Steenke na zlecenie Fryderyka Wilhelma III. Drogi wodną wraz z infrastrukturą budowano w latach 1844-1881, dla rozwoju

śródlądowego transportu drewna z lasów Warmii oraz innych płodów rolnych do portu w Elblągu, funkcjonuje do dziś jako atrakcja turystyczna oferująca zwiedzanie 5 pochylni (służących pokonaniu niemal 100-metrowej różnicy poziomów wód pomiędzy jeziorami), 4 śluz, 4 bram ochronno-przeciwpowodziowych oraz 3 jazów. Oryginalne rozwiązanie przewozu statków wyróżnia ten XIX-wieczny obiekt spośród innych znajdujących się w Europie czy świecie. Cały szlak składa się z trzech odcinków głównych o łącznej długości 130 km oraz z wielu odgałęzień wodnych, obejmujących jeziora i żeglowne odcinki rzek. Najdłuższy z nich łączy Ostródę z Elblągiem (stąd nazwa Ostródzko-Elbląski), drugi – Miłomłyn z Iławą, a trzeci – Ostródę ze Starymi Jabłonkami. Poprzez rzekę Elbląg i Zalew Wiślany Kanał Elbląski łączy Morze Bałtyckie z Mazurami. Różnice poziomów wody pokonywane są m.in. przy pomocy napędzanych wodą, dwukierunkowych unikalnych pochylni z tzw. suchym grzbietem, gdzie jednostka pływająca ułożona na specjalnym wózku przeciągowym pokonuje różnicę poziomów po ułożonym po pochylni torowisku. Zrzut wody wykorzystywany jest jako napęd dla koła wodnego, które za pośrednictwem stalowych lin porusza wózek z zacumowanym statkiem. Trasa Kanału przechodzi przez sztuczne przekopy, groble oraz jeziora: Družno, Piniewo, Sambród, Ruda Woda, Ilińsk, Drwęckie, Pauzeńskie, Szeląg, Dauby, Jeziorak.

Śluza „Ostróda” jest jedną z czterech czynnych śluz Kanału Ostródzko-Elbląskiego, w 15,400 km szlaku żeglugowego Miłomłyn - Ostróda - Jez. Szeląg. Obiekt został wybudowany ok. 1875 r. i poddany generalnej przebudowie w latach 1923 - 1926. Wrota śluzowe zostały wymienione w 1998 r. Śluza Ostróda jest śluzą komorową o konstrukcji betonowo - ceglanej z wrotami wspornymi dwuskrzydłowymi z mechanizmami ciągnowymi sztywnymi. Komora jest napełniana i opróżniana przez zastawki we wrotach. Na wrotach znajdują się drewniane pomosty służące do obsługi zastawek. Przy dolnej głowie śluzy znajduje się most drogowy w ciągu ul. Mickiewicza. Długość śluzy „Ostróda” mierzy 29,3 m, szerokość wrót 3,25 m, różnica poziomów wody wynosi 1,6 m. Upust młyński służy do utrzymywania piętrzenia Jez. Pauzeńskiego. Przelewem odprowadzany jest nadmiar wód z Jez. Pauzeńskiego do Jez. Drwęckiego. Konstrukcja przelewu: betonowa, zamknięcia w postaci szandorów drewnianych. Kanał Elbląski ustanowiono pomnikiem historii na mocy Rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 14 stycznia 2011 r. (Dz. U. 2011, nr 20, poz. 100), jako konstrukcja hydrotechniczna o wybitnych rozwiązaniach z zakresu hydrotechniki,

mechaniki, a także szczególnych wartościach poznawczych, przyrodniczych i krajobrazowych. Ten unikalny w skali światowej zabytek hydrotechniczny, obiekty infrastruktury technicznej kanału – pochylnie, śluzy, w tym śluza Ostróda, został zrewitalizowany, a w 2016 r. został nagrodzony w konkursie zabytek zadbane.

ARCHITEKTURA PRZEMYSŁOWA

WODOCIĄGOWA WIEŻA CIŚNIEN, kolejowa, wzniesiona w 1911 r. Usytuowana w linii torów kolejowych trasy Olsztyn-Toruń, w pobliżu dawnej parowozowni, przy budynku kotłowni. Posadowiona na pierścieniowej ławie fundamentowej, trzon murowany z cegły pełnej, licowany zewnątrz, od wewnątrz licowany i bielony. Zbiornik wody stalowy, nitowany, z dnem wklęsłym typu Intze, osadzony na kamiennym pierścieniu obiegającym koronę trzonu i drugim, stalowym. Ściana osłonowa zbiornika w konstrukcji stalowej, szkieletowej z wypełnieniem cegłą ceramiczną. Ściany głowicy obustronnie otynkowane. Strop podzbiornikowy i stropy międzykondygnacyjne masywne, ceramiczne na podciągach stalowych. Konstrukcja dachu z dwuteowników, wsparta na ścianie osłonowej. Pośrodku dachu świetlik-wywietrznik o konstrukcji stalowej. Komunikacja pionowa do I kondygnacji schodami betonowymi, wyżej drabinami stalowymi. Wzniesiona na planie koła. Część zbiornikowa cylindryczna. Stropy służą komunikacji pionowej. Wieża niepodpiwniczona. Trzon 3-kondygnacyjny, stożkowy z kondygnacją podzbiornikową i cylindryczną głowicą o mocnym nadwieszeniu nad trzonem. Głowica przykryta dachem o nieznacznym nachyleniu. Trzon przy przejściu w głowicę z dekoracyjnym gzymsem koronkowym, ceglany z tynkowanymi polami. Głowica jednorodna, tynkowana i malowana na kolor biały. W głowicy dwa pasy po 6 prostokątnych okien, symetrycznie rozmieszczonych. Nad portalem wejściowym na osi głównej, nad wejściem podwójne okno zamknięte pełnym łukiem.

WIEŻA CIŚNIEN, miejska, przy ul Drwęckiej, wzniesiona w 1904 r. Usytuowana na wzniesieniu w centrum miasta. Murowana z cegły, czasza wieży w konstrukcji szachulcowej, dach kryty blachą. Na planie koła o bryle w kształcie zwężającego się ku górze cylindra, zwieńczonego również cylindrycznym, szerszym bębnem czaszy wspartej na konsolkach, którą przykrywa dach namiotowy. Elewacja o kompozycji strefowej z wysokim cokołem oddzielonym gzymsem kordonowym: w tej strefie portal wejścia głównego zamknięty uskokowym szczytem. W nim półkoliście przesklepiona wnęka z wejściem do wieży. Wyżej trzy poziomy półkoliście zamkniętych okien, najwyższe to otwory

biforyjne. W czaszy jeden rząd rytmicznie rozmieszczonych okien.

ZIELEŃ PARKOWA

Integralną częścią zabudowy miejskiej była zieleń, zakładana przy kościołach, obiektach użyteczności publicznej, koszarach, na cmentarzach. Na terenie Ostródy założono również parki, obecnie jest ich pięć o łącznej powierzchni 38,8 ha, wśród których park Collisa przy ul. 3 Maja i park miejski przy ul. Mickiewicza, ciągnący się wzdłuż brzegów jeziora Drwęckiego oraz funkcjonuje 30 zieleńców o powierzchni 13,5 ha. Na obrzeżach, na pocz. XX w. powstały liczne osiedla, które swym charakterem nawiązują do XIX – wiecznej idei wznoszenia tzw. miasta – ogrodu tj. osiedla oddalonego od centrum miasta ze znacznym udziałem terenów zielonych, obecnie zieleń osiedlowa zajmuje 2 ha. Do rejestru zabytków wpisano park, związany z podmiejskim majątkiem ziemskim, charakterystycznym dla terenu dawnych Prus Wschodnich. Park folwarczny „ZAJEZIERZE” przy ul. Składowej, założony na przełomie XIX i XX w., o charakterze krajobrazowym. Obecnie częściowo zachował się układ przestrzenny tj.: staw, fragmenty alei, pojedyncze egzemplarze starodrzewu, głównie gatunków liściastych - klon, lipa, pojedyncze kasztanowce.

CMENTARZE

Ważnym elementem w krajobrazie kulturowym miasta są cmentarze - miejsca pochówku mieszkańców tych wielokulturowych ziem, które tworzą pewnego rodzaju kronikę dziejów. W Ostródzie na przestrzeni dziejów funkcjonowało kilka cmentarzy: ewangelicki, żydowski, choleryczny, katolicki, wojenne - z I i II wojny światowej, przy ul. Jagiełły, na terenie parku przy szpitalu, na którym spoczywa 575 żołnierzy radzieckich oraz dzisiejszy komunalny. Do rejestru zabytków wpisano trzy, z których jeden jest znacznie zdegradowany i zgodnie z „Lokalnym Programem Rewitalizacji Miasta Ostróda do roku 2023” zostanie zrewaloryzowany. Dotyczy to cmentarza przy ul. Olsztyńskiej, dla którego już sporządzono dokumentację konserwatorsko – adaptacyjną.

CMENTARZ tzw. Polska Górka, przy ul. Olsztyńskiej, o powierzchni 4,72 ha. Dawny cmentarz, usytuowany na wzniesieniu, założony w 2 poł. XVIII w., na planie nieregularnego wieloboku, z jedną główną aleją biegnącą od bramy wzdłuż dłuższego boku i prostopadłą do niej. Pozostałe aleje prostopadłe i równoległe do nich dzielą cmentarz na kwatery. Granice cmentarza i aleje obsadzone wielogatunkowym drzewostanem – lipy, brzozy, kasztanowce świerki, thuje. Wejście na cmentarz przez murowaną bramę. Początkowy fragment alei głównej prowadzi w wąwozie i jest wybrukowany, a zbocza wąwozu

obmurowane. Przy tej alei znajduje się grób - pomnik Gustawa Gizewiusza, obrońcy polskości i praw Mazurów. W zachodniej części cmentarza znajduje się kwatery, na której chowano członków gminy żydowskiej, dawniej ogrodzona, z domem pogrzebowym, obecnie zachowały się dwie macewy z 2 poł. XIX w. Część cmentarza została zlikwidowana podczas budowy boiska szkolnego.

BRAMA usytuowana u wejścia na cmentarz. Wzniesiona w 1834 r. na koszt rodzin: Letejskich, Rokoszków i Mentzlów. Murowana z cegły, otynkowana. Trzyosiowa z trzema otworami przelotowymi zamkniętymi łukiem pełnym. Środkowy łuk w jednuskowej opasce flankowany dwiema płytkami lizenami. Zwieńczenie części środkowej tworzy trójkątny szczyt ogzysowany profilowaną listwą. W tympanon wpisana owalna płycina. W wierzchołku umieszczony krzyż żeliwny ozdobiony figurką gaszącą pochodnię. Boczne części bramy flankowane w narożach lizenami.

CMENTARZ, przy ul. Czarnieckiego, o pow. 0,56 ha, dawny ewangelicko-augsburski, założony w 2 poł. XIX w., na planie czworoboku, z dwiema przecinającymi się alejami w kształcie krzyża. Zachowała się część grobów i mogił, usytuowanych w rzędach przy dłuższej alei, część z nich ogrodzona jest metalowymi ozdobnie kutymi kratami. Aleje i granice cmentarza obsadzone wielogatunkowym drzewostanem. Cmentarz uporządkowany, nagrobki czytelne, zabezpieczone.

CMENTARZ WOJENNY Z I WOJNY ŚWIATOWEJ, usytuowany przy obecnej ul. Chrobrego, założony w latach 1914-1918 r., w pobliżu jeziora Sajmino, na planie koła z monumentalnym betonowym krzyżem, umieszczonym na niedużym podwyższeniu. Krzyż otoczony był co najmniej dwoma rzędami grobów, oddzielonych od siebie alejkami, przy których rosły drzewa i stały ławki. Pochowanych jest tutaj 254 żołnierzy armii niemieckiej, 5 żołnierzy rosyjskich, 1 Rumun i 24 weteranów, którzy zmarli w latach dwudziestych XX w. Obecnie przez cmentarz prowadzi droga nad jezioro, a z dawnego układu zachował się krzyż.

9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powodzie, wichury, które zwłaszcza w sytuacji złego zabezpieczenia zabytku mogą doprowadzić do fizycznej destrukcji obiektu.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw

i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (zespoły budowlane oraz układy urbanistyczne i ruralistyczne) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem miast czy wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Częstym problemem rzutującym na możliwości ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego jest nadal nieuregulowana, bądź złożona struktura prawno-własnościowa obiektów zabytkowych.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymieniał również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

10.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta (burmistrza) gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Miasto Ostróda wykonała w 2006 r. gminną ewidencję zabytków nieruchomych.

Gminna ewidencja zabytków nieruchomych została zaktualizowana w 2019r. i przyjęta zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Gminna ewidencja zabytków nieruchomych będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomych obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomych o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, do końca 2020 r. zostanie wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych, obejmująca karty stanowisk archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

10.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- popularyzacja oferty edukacyjnej skierowanej przez Muzeum w Ostródzie do uczniów szkół podstawowych i średnich w postaci lekcji muzealnych,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Miasta Ostróda” na stronie internetowej Miasta,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- opracowanie systemu informacji wizualnej w postaci ujednoliconych tablic zawierających krótką informację na temat historii obiektu,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym,
- popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie miasta,
- organizacja historycznych widowisk związanych z architekturą tzw. Czerwonych Koszar z udziałem grup rekonstrukcji historycznej,
- organizacja imprez kulturalnych na dziedzińcu zamkowym w oparciu o istniejącą architekturę, emocjonalnie implikującą doznania przebywania w historycznej przestrzeni,
- merytoryczne i finansowe wsparcie publikacji i wydawnictw traktujących o zasobach dziedzictwa kulturowego,

- popularyzacja wydawnictw Muzeum w Ostródzie, w tym cyklicznego „Ostródzkiego Przeglądu Historycznego”,
- współpraca z Zachodniomazurskim Stowarzyszeniem Przewodników – kontynuacja wakacyjno-weekendowych wycieczek z przewodnikiem w ramach projektu „Tajemnice Starej Ostródy”,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,
- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków działającymi na terenie miasta.

10.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,
- określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Miasta,
- określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- wydzielenie określonych kwot na coroczne, prawidłowe, utrzymanie obiektu wpisanego do rejestru zabytków, będącego siedzibą Urzędu Miejskiego; zakres planowanych prac uwarunkowany będzie każdorazowo, konstruowanym corocznie budżetem, który określi wielkość środków finansowych przeznaczonych na poszczególne zadania,
- opracowanie planu kontroli stanu zachowania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych,

- opracowanie planu remontów najbardziej zagrożonych obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy Miejskiej,
- opracowanie cyklu szkoleń we współpracy z konserwatorem zabytków wraz z materiałem poglądowym skierowanych do przedstawicieli wspólnot mieszkaniowych, mających na celu zaprezentowanie właściwych metod rewaloryzacji i sposobów remontowania obiektów zabytkowych, a także ich sprawnego zarządzania,
- zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
- nawiązanie współpracy z właścicielami obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; rozpowszechnianie wśród właścicieli tych obiektów informacji na temat zasad konserwatorskich i profilaktyki konserwatorskiej, zbieranie od właścicieli tych obiektów informacji na temat przeprowadzonych remontów i odnotowywanie tych faktów w kartach gminnej ewidencji zabytków,
- podjęcie działań zmierzających do uporządkowania wielkogabarytowych szyldów i reklam przesłaniających zabytkowe budynki, zaburzających ich wartość artystyczną i estetykę miasta,
- remont dawnych budynków koszarowych przy ul. Garnizonowej,
- rewitalizacja cmentarza tzw. Polska Górka (uporządkowanie zieleni, uczytelnienie układu komunikacyjnego, zabezpieczenie zachowanych nagrobków, umieszczenie tablicy informacyjnej),
- systematyczne prace porządkowe i remontowo-konserwatorskie na nieczynnych cmentarzach wyznaniowych i wojennych: cmentarz ewangelicki i wojenny z I wojny światowej przy ul. Chrobrego, cmentarz żołnierzy radzieckich przy ul. Jagiełły, cmentarz przy ul. Czarnieckiego,
- systematyczne prace porządkowe i pielęgnacyjne zieleni parkowej,
- kontynuacja działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni miejskiej (nowe nawierzchnie, kompozycje roślinne, ławki, oświetlenie),
- weryfikacja aktualnych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględniająca w zapisach ochronę dziedzictwa kulturowego, głównie na obszarach wymagających rewitalizacji, tj. rejon ulic: 11 Listopada, Armii Krajowej i Seweryna Pieniężnego, Plac Tysiąclecia Państwa Polskiego, tereny pomiędzy ulicami: Gizewiusza, Garnizonową i Olsztyńską, teren przy ul. Spichrzowej nad Jeziorem Drwęckim.

10.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. kamieniarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”.

10.5. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia. Miasto Ostróda posiada gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowany w 2005 r. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół

działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla miasta Ostróda wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Miejskiej (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Miejskiej,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Miejskiego w Ostródzie zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami,
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt/burmistrz/prezydent gminy zobowiązany jest do

sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest radzie gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność gminy,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- liczba utworzonych miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określenie, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;

- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83a). Szczegółowe uregulowania w tym zakresie zawiera Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

3. Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Warmińsko-Mazurski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <http://www.wuoz.olsztyn.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Departament Kultury

W ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Warmińsko-Mazurskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego – ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Warmińsko-Mazurskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: http://bip.warmia.mazury.pl/urzed_marszalkowski/

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające m.in. na: pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów, usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia, zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia, wykonaniu trawników, czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków.

Witryna internetowa: <http://www.wfosigw.olsztyn.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in.

- 1) Programu Infrastruktura i Środowisko 2014 – 2020. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne, ochrona zdrowia oraz dziedzictwo kulturowe. Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych;
- 2) Programu rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 - 2020. Wsparcie finansowe można uzyskać w ramach działania pn. „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”, poddziałanie „Badania i inwestycje związane z utrzymaniem,

odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej”.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.